

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (fjärde avdelningen)

den 10 april 2014*

Innehållsförteckning

I – Tillämpliga bestämmelser	4
II – Bakgrund till tvisten och det omtvistade beslutet	5
III – Talan vid tribunalen och den överklagade domen	8
IV – Parternas yrkanden och förfarandet vid domstolen	9
V – Prövning av överklagandena	10
A – Sammanfattning av grunderna	10
B – Prövning av grunderna	12
1. Grunderna avseende frågan om huruvida ansvaret för dotterbolags överträdelse kan tillskrivas deras moderbolag	12
a) Den första grund som gjorts gällande av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av kommissionens motiveringsskyldighet	12
i) Den första delen av den första grunden som gjorts gällande av bolagen i Alstomkoncernen	12
– Parternas argument	12
– Domstolens bedömning	12
ii) Den andra delen av den första grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen	15
b) Arevas första grund och den andra grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av tribunalens motiveringsskyldighet	16
i) Den första delen av den andra grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen	16

* Rättegångsspråk: franska.

ii)	Arevas första grund och den andra delen av den andra grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen	17
–	Parternas argument	17
–	Domstolens bedömning	17
iii)	Den fjärde delen av den andra grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen	19
c)	Den tredje grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av artikel 101 FEUF, särskilt reglerna om tillskrivande av ansvar för överträdelsen samt principerna om rätt till en rättvis rättegång och oskuldspresumtion	19
i)	Den första delen av den tredje grunden som framförts av bolagen i Alstomkoncernen	19
ii)	Den andra delen av den tredje grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen	20
2.	Grunderna om tillämpning av reglerna om solidariskt ansvar för betalningen av böter	21
a)	Argumenten avseende ett faktiskt solidariskt ansvar för moderbolagen Areva och Alstom	21
i)	Parternas argument	21
ii)	Domstolens bedömning	23
–	Upptagande till sakprövning	23
–	Prövning i sak	24
b)	Argumenten avseende den inbördes fördelningen av böterna mellan de solidariskt förpliktade medgäldenärerna	27
i)	Parternas argument	27
ii)	Domstolens bedömning	27
3.	Den tredje grunden som åberopats av Areva: Åsidosättande av proportionalitetsprincipen och principen om likabehandling vid fastställandet av de böter som bolaget ålagts	29
i)	Parternas argument	29
ii)	Domstolens bedömning	30
4.	Den femte grunden som åberopats av Alstom: Åsidosättande av rätten till ett effektivt rättsmedel	32
i)	Parternas argument	32
ii)	Domstolens bedömning	32
VI –	Rättegångskostnader	33

”Överklagande — Konkurrens — Konkurrensbegränsande samverkan — Marknaden för gasisolerade ställverk — Fråga huruvida ansvaret för ett dotterbolags överträdelse kan tillskrivas dess moderbolag — Motiveringsskyldighet — Solidariskt ansvar för betalningen av böterna — Begreppet företag — Faktiskt solidariskt betalningsansvar — Rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff och sanktioner ska vara individuella — Proportionalitetsprincipen och principen om likabehandling”

I de förenade målen C-247/11 P och C-253/11 P,

angående två överklaganden enligt artikel 56 i domstolens stadga, som ingavs den 18 och den 20 maj 2011,

Areva SA (C-247/11 P), Paris (Frankrike), företrätt av A. Schild, C. Simphal och E. Estellon, avocats,

klagande,

i vilket de andra parterna är:

Alstom SA, Levallois-Perret (Frankrike),

T&D Holding SA, tidigare Areva T&D Holding SA, Levallois-Perret,

Alstom Grid SAS, tidigare Areva T&D SA, La Défense (Frankrike),

Alstom Grid AG, tidigare Areva T&D AG, Oberentfelden (Schweiz) (C-253/11 P),

företrädna av J. Derenne, A. Müller-Rappard och M. Lagrue, avocats,

sökande i första instans,

Europeiska kommissionen, företräd av V. Bottka och N. von Lingen, båda i egenskap av ombud, med delgivningsadress i Luxemburg,

svarande i första instans,

och

Alstom SA,

T&D Holding SA,

Alstom Grid SAS,

Alstom Grid AG (C-253/11 P),

företrädna av J. Derenne, A. Müller-Rappard och M. Lagrue, avocats,

klagande,

i vilket de andra parterna är:

Areva SA, företrätt av A. Schild, C. Simphal och E. Estellon, avocats,

sökande i första instans,

Europeiska kommissionen, företräd av V. Bottka och N. von Lingen, båda i egenskap av ombud,
med delgivningsadress i Luxemburg,

svarande i första instans,

meddelar

DOMSTOLEN (fjärde avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden L. Bay Larsen, domstolens vice ordförande K. Lenaerts, tillika
tillförordnad domare på fjärde avdelningen, samt domarna M. Safjan, J. Malenovský och A. Prechal
(referent),

generaladvokat: P. Mengozzi,

justitiesekreterare: handläggaren V. Tourrès,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 2 maj 2013,

och efter att den 19 september 2013 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Areva SA (nedan kallat Areva), Alstom SA (nedan kallat Alstom), T & D Holding SA, Alstom Grid SAS och Alstom Grid AG (de sistnämnda fyra bolagen nedan gemensamt kallade bolagen i Alstomkoncernen, och de fem nedan gemensamt kallade klagandebolagen) har yrkat att domstolen i första hand ska upphäva den dom som meddelades av Europeiska unionens tribunal den 3 mars 2011 i de förenade målen T-117/07 och T-121/07, Areva m.fl. mot kommissionen (REU 2011, s. II-633) (nedan kallad den överklagade domen) i den del tribunalen ogillade deras talan om delvis ogiltigförklaring av kommissionens beslut K(2006) 6762 slutlig av den 24 januari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet (ärende COMP/F/38.899 – Gasisolerade ställverk), av vilket en sammanfattning offentliggjordes i *Europeiska unionens officiella tidning* (EUT C 5, 2008. s. 7) (nedan kallat det omtvistade beslutet), och i andra hand sätta ned de böter som de ålades genom detta beslut.

I – Tillämpliga bestämmelser

- 2 I artikel 23 i rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna 81 [EG] och 82 [EG] (EGT L 1, 2003, s. 1), med rubriken "Böter" föreskrivs följande:

"...

2. Kommissionen får genom beslut ålägga företag och företagssammanslutningar böter, om de uppsåtligen eller av oaktsamhet

a) överträder artikel 81 [EG] eller artikel 82 [EG] ...

...

3. När bötesbeloppet fastställs, skall hänsyn tas både till hur allvarlig överträdelsen är och hur länge den pågått.

...”

3 Artikel 31 i förordningen, med rubriken ”... domstolens prövning” har följande lydelse:

”... domstolen skall ha obegränsad behörighet att pröva beslut genom vilka kommissionen har fastställt böter eller viten. ... domstolen får upphäva, sänka eller höja förelagda böter eller viten.”

II – Bakgrund till tvisten och det omtvistade beslutet

4 De faktiska omständigheterna i förevarande mål, vilka redovisas i punkterna 1–35 i den överklagade domen, kan sammanfattas på följande sätt.

5 Tvisten avser konkurrensbegränsande samverkan vad gäller försäljning av gasisolerade ställverk (nedan kallade GIS), vilka används för att kontrollera energiflödet i ett elnät. Det rör sig om tung elektrisk utrustning som används som en viktig komponent i driftsfärdiga elektriska transformatorstationer.

6 I punkterna 6–9 i den överklagade domen framställs de berörda företagen på följande sätt:

”6 Alstom (tidigare Alsthom), ett enligt fransk rätt bildat aktiebolag med en styrelse utan övervakande organ (société anonyme de droit français à conseil d’administration), är moderbolaget i en bolagskoncern (nedan kallad Alstomkoncernen). Under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004 var Alstomkoncernen aktiv på området för överföring och distribution av elektricitet (nedan kallat Ö&D-sektorn), i synnerhet i fråga om GIS.

7 Alstomkoncernens GIS-verksamheter drevs, i Frankrike, av Alsthom SA (France) till och med år 1989, då bolagets firma ändrades till GEC Alsthom SA, som ägde 100 procent av GEC Alsthom NV. Den 16 november 1992 bildades Kléber Eylau SA, som tilldelades de franska verksamheter som rörde GIS genom ett avtal som trädde i kraft den 7 december 1992. Kléber Eylau ägdes till 99,76 procent av GEC Alsthom SA och till 0,04 procent av Étoile Kléber. Kléber Eylau blev, i juni 1993, GEC Alsthom T&D SA, som i sin tur, i juni 1998, blev Alstom T&D SA. Sistnämnda bolag ägdes till 100 procent av Alstom Holdings (France), som i sig ägdes till 100 procent av Alstom.

8 Från och med januari 1986 utvecklades Alstomkoncernens GIS-verksamheter parallellt i Schweiz och Frankrike, när Sprecher Energie AG blev ett helägt dotterbolag till Alsthom. Sprecher Energie blev, i november 1993, GEC Alsthom T&D AG, som, i juli 1997, blev GEC Alsthom AG och, i juni 1998, Alstom AG (nedan kallat Alstom (Schweiz)). Den 22 december 2000 förvärvades Alstom (Schweiz) av Alstom Power (Schweiz) AG. Den nya enheten fick firman Alstom (Schweiz) AG. I november 2002 bildades en ny juridisk enhet inom Alstomkoncernen, till vilken verksamheterna inom [Ö&D]-sektorn i Schweiz överläts. Denna nya enhet, inledningsvis Alstom (Schweiz) Services AG, fick därefter den nya firman Alstom T&D AG.

- 9 Alstomkoncernens samtliga verksamheter inom T & D-sektorn överläts, den 8 januari 2004, till den koncern för vilken Areva, ett enligt fransk rätt bildat aktiebolag med en styrelse och ett övervakande organ (*société anonyme de droit français à directoire et à conseil de surveillance*), är moderbolaget (nedan kallad Arevakoncernen). Arevakoncernens GIS-verksamheter drevs från den 9 januari till den 11 maj 2004 av Areva T&D SA och Areva T&D AG, som var helägda dotterbolag till Areva T&D Holding SA, som i sig ägdes till 100 procent av Areva (nedan gemensamt kallade bolagen i Arevakoncernen).”
- 7 Den 3 mars 2004 anmälde ABB Ltd (nedan ABB) till kommissionen att det förekom konkurrensbegränsande samverkan inom GIS-sektorn och ansökte muntligen om immunitet mot böter i enlighet med kommissionens meddelande om immunitet mot böter och nedsättning av böter i kartellärenden (EGT C 45, 2002, s. 3) (nedan kallat meddelandet om samarbete). Kommissionen beviljade ABB villkorlig immunitet mot böter den 25 april 2004.
- 8 På grundval av ABB:s förklaringar inledde kommissionen en undersökning, och den genomförde, den 11 och den 12 maj 2004, oanmälda inspektioner i lokalerna hos bland annat Areva T & D SA. Den 20 april 2006 upprättade kommissionen ett meddelande om invändningar som sändes, förutom till Alstom och bolagen i Arevakoncernen, till ABB, Fuji Electric Holdings Co., Ltd och Fuji Electric Systems Co., Ltd, Hitachi Ltd och Hitachi Europe Ltd, Japan AE Power Systems Corp., Mitsubishi Electric System Corp. Nuova Magrini Galileo SpA, Schneider Electric SA, Siemens AG, Toshiba Corp. samt fem bolag i den koncern i vilken VA Technologie AG var moderbolaget, bland dessa bolaget VA Technologie självt.
- 9 Den 24 januari 2007 antog kommissionen det omtvistade beslutet. Detta delgavs de 20 bolag till vilka meddelandet om invändningar riktade sig.
- 10 I punkterna 29–31 i den överklagade domen sammanfattades den aktuella konkurrensbegränsande samverkan på följande sätt:
- ”29 Kommissionen påpekade, i skälen 113–123 i det [omtvistade] beslutet, att de olika företag som deltog i kartellen hade samordnat fördelningen av GIS-projekt i hela världen, med undantag av vissa marknader enligt överenskomna regler. Syftet var bland annat att upprätthålla kvoter som i stor utsträckning avspeglade deras beräknade historiska marknadsandelar. Kommissionen preciserade att GIS-projekten fördelades på grundval av en samlad ’japansk’ kvot och en samlad ’europeisk’ kvot som de japanska respektive europeiska tillverkarna därefter skulle fördela sinsemellan. Genom ett avtal som undertecknats i Wien [Österrike] den 15 april 1988 (nedan kallat GQ-avtalet) infördes bestämmelser som gjorde det möjligt att fördela GIS-projekt till antingen japanska eller europeiska tillverkare och att dra av deras värde från motsvarande kvot. Kommissionen angav dessutom, i skälen 124–132 i det [omtvistade] beslutet, att de olika företag som deltog i kartellen hade ingått en muntlig överenskommelse ... enligt vilken GIS-projekt i Japan, å ena sidan, och i länderna för de europeiska kartellmedlemmarna, å andra sidan, som gemensamt benämndes GIS-projektens ’hemländer’, förbehölls kartellens japanska och europeiska medlemmar. GIS-projekt i ’hemländerna’ var inte föremål för informationsutbyte mellan de två grupperna och påverkade inte de respektive kvoterna.
- 30 GQ-avtalet innehöll även bestämmelser om utbyte av information som krävdes för att kartellen mellan de båda grupperna av tillverkare skulle fungera, varvid utbytet särskilt säkerställdes genom sekreterarna i nämnda grupper. I avtalet fanns också bestämmelser om manipulering av anbudsgivningen i fråga och om fastställande av priser för de GIS-projekt som inte kunde fördelas. Enligt villkoren i bilaga 2 till GQ-avtalet skulle avtalet tillämpas på hela världen, med undantag av Förenta staterna, Kanada, Japan och 17 länder i Västeuropa. Enligt den gemensamma överenskommelsen var GIS-projekt i europeiska länder som inte var ”hemländer” dessutom förbehållna den Europeiska gruppen, eftersom de japanska tillverkarna hade förbundit sig att inte avge anbud för GIS-projekt i Europa.

- 31 Enligt kommissionen reglerades fördelningen av GIS-projekt mellan europeiska tillverkare av ett avtal, som också hade undertecknats i Wien den 15 april 1988, benämnt 'E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement' (E-gruppens avtal om genomförande av GQ-avtalet) Kommissionen påpekade att fördelningen av GIS-projekt i Europa följde samma regler och förfaranden som dem som gällde för fördelning av GIS-projekt i andra länder. I synnerhet skulle GIS-projekt i Europa också tillkännages, förtecknas, fördelas, anordnas eller tilldelas ett minimipris."
- 11 Efter att ha konstaterat de faktiska omständigheterna och gjort rättsliga överväganden, slog kommissionen i det omtvistade beslutet fast att de berörda företagen hade överträtt artikel 81 EG och artikel 53 i avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet av den 2 maj 1992 (EGT L 1, 1994, s. 3) (nedan kallat EES-avtalet). Därför ålade kommissionen dessa företag att betala böter, vilka beräknades dels enligt den metod som anges i riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget (EGT C 9, 1998, s. 3) (nedan kallade riktlinjerna), dels enligt meddelandet om samarbete.
- 12 Kommissionen beslutade, genom tillämpning av meddelandet om samarbete, att ABB:s ansökan om immunitet skulle beviljas men att ansökningarna om förmånlig behandling från övriga bolag, däribland Areva, inte skulle medges.
- 13 I artiklarna 1 och 2 i det omtvistade beslutet föreskrivs följande:

"Artikel 1

Följande företag har överträtt [artiklarna 81 EG och 53 i EES-avtalet] genom att under angivna perioder delta i flera avtal och samordnade förfaranden inom sektorerna för [GIS] inom [EES-området]:

...

- b) [Alstom], den 15 april 1988–8 januari 2004,
- c) [Areva], den 9 januari 2004–11 maj 2004,
- d) Areva T&D AG, den 22 december 2003–11 maj 2004,
- e) Areva T&D Holding ..., den 9 januari 2004–11 maj 2004,
- f) Areva T&D SA, den 7 december 1992–11 maj 2004,

...

Artikel 2

För överträdelserna i artikel 1 ska följande böter åläggas:

...

- b) [Alstom]: 11 475 000 euro,
- c) [Alstom], solidariskt med Areva T&D SA: 53 550 000 euro. [Utöver] beloppet för Areva T&D SA (53 550 000 euro), Areva ... Areva T&D Holding ... och Areva T&D AG, solidariskt med Areva T&D SA: 25 500 000 euro.

...

- 14 Av de uppgifter som lämnats av klagandebolagen framgår det att Areva överlät all sin verksamhet inom Ö&D-sektorn den 7 juni 2010. Alstom övertog särskilt verksamheterna för överföring av el. Därefter bytte Areva T&D Holding namn till T&D Holding SA, Areva T & D SA blev Alstom Grid SAS och Areva T&D AG kallas härnäst Alstom Grid AG.

III – Talan vid tribunalen och den överklagade domen

- 15 Det framgår av punkt 50 i den överklagade domen att bolagen i Arevakoncernen gjorde gällande sju grunder till stöd för sina yrkanden om ogiltigförklaring. Tribunalen sammanfattade dessa grunder på följande sätt:

”Som första grund har det gjorts gällande att motiveringsskyldigheten enligt artikel 253 EG har åsidosatts. Den andra grunden avser att bestämmelserna om ansvar för överträdelser som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet samt de allmänna principerna om rättssäkerhet och förbud mot retroaktiv tillämpning har åsidosatts. Såvitt avser den tredje grunden har bolagen i Arevakoncernen gjort gällande att bestämmelserna om ansvar för överträdelser som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet har åsidosatts. Den fjärde grunden avser att bestämmelserna om ansvar för överträdelser och om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet samt artikel 7 EG och de allmänna principerna om likabehandling och proportionalitet, rättssäkerhet, förbud mot retroaktiv tillämpning och om ett effektivt domstolsskydd har åsidosatts. Som femte grund har det gjorts gällande att de bestämmelser om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet har åsidosatts. Den sjätte grunden avser att artikel 23.2 a i [förordning nr 1/2003] och punkt 2 i [riktlinjerna] har åsidosatts, att det har gjorts en oriktig bedömning och att de allmänna principerna om likabehandling och proportionalitet har åsidosatts. Den sjunde grunden avser slutligen att det har gjorts en oriktig bedömning och att artikel 81 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet samt meddelandet om samarbete har åsidosatts.”

- 16 I punkt 51 i den överklagade domen sammanfattade tribunalen de åtta grunder som Alstom gjort gällande till stöd för sina yrkanden enligt följande:

”Som första grund har det gjorts gällande att rätten till ett effektivt rättsmedel har åsidosatts. Den andra grunden avser att bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet och de allmänna principerna om rättssäkerhet och om att straff ska vara individuella samt motiveringsskyldigheten har åsidosatts. Såvitt avser den tredje grunden har Alstom gjort gällande att motiveringsskyldigheten enligt artikel 253 EG har åsidosatts. Den fjärde grunden avser, i första hand, att bestämmelserna om ansvar för överträdelser som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet har åsidosatts och att det har gjorts en felaktig rättstillämpning och, i andra hand, att artikel 25 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts. Som femte grund har det gjorts gällande att det har gjorts en oriktig bedömning och att riktlinjerna, principerna om likabehandling och proportionalitet samt motiveringsskyldigheten har åsidosatts. Den sjätte grunden avser att bevisreglerna om en överträdelser kontinuitet, vilka följer av artikel 23.3 i förordning nr 1/2003 och artikel 15.2 i rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962 – Första förordningen om tillämpning av artiklarna [81 EG] och [82 EG], i dess ändrade lydelse (EGT 13, s. 204), och rättssäkerhetsprincipen har åsidosatts. Som sjunde grund har det gjorts gällande att principen om iakttagandet av rätten till försvar samt artikel 27.1 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts. Den åttonde grunden avser, i första hand, att riktlinjerna har åsidosatts och, i andra hand, att proportionalitetsprincipen har åsidosatts.”

- 17 I punkt 317 i den överklagade domen slog tribunalen fast att klagandena hade vunnit framgång med de grunder som avsåg att proportionalitetsprincipen och icke-diskrimineringsprincipen hade åsidosatts och att artikel 2 b och c i det omtvistade beslutet skulle ogiltigförklaras, eftersom Alstom och bolagen i Arevakoncernen, på grund av den försvårande omständighet som avser en ledande roll i överträdelsen, ålades samma höjning, med 50 procent av grundbeloppet för deras böter, som den som Siemens ålades.
- 18 Tribunalen fastställde i punkt 323 i den överklagade domen, med stöd av sin obegränsade behörighet, att grundbeloppet på grund av denna försvårande omständighet skulle höjas med 35 procent för Alstom och Areva T & D SA samt med 20 procent för Areva T & D AG, Areva och Areva T & D Holding. Tribunalen ändrade på denna grund de böter som ålagts i artikel 2 b och 2 c i det omtvistade beslutet.
- 19 Tribunalen fann att talan inte kunde vinna bifall såvitt avsåg de övriga grunder som Alstom och bolagen i Arevakoncernen hade åberopat.
- 20 Tribunalen ogiltigförklarade således i punkt 2 i domslutet i den överklagade domen artikel 2 b och 2 c i det omtvistade beslutet. I punkt 3 i domslutet fastställdes böterna enligt följande:
- ”– Alstom ..., ... : 10 327 500 euro;
- Alstom...: 48 195 000 euro, solidariskt med Areva T&D SA, varav 20 400 000 euro av det belopp som Areva T&D SA är skyldigt att betala ska betalas solidariskt med Areva T&D AG, Areva, ... , och Areva T&D Holding”

IV – Parternas yrkanden och förfarandet vid domstolen

- 21 Areva har yrkat att domstolen ska
- upphäva den överklagade domen,
 - för det fall domstolen bedömer att tvisten är sådan att saken slutligt kan avgöras, i första hand ogiltigförklara artiklarna 1 c och 2 c i det omtvistade beslutet, och i andra hand väsentligen sätta ned de böter som klaganden ålagts och förplikta kommissionen att ersätta samtliga rättegångskostnader, inklusive klagandens kostnader i förfarandet vid tribunalen,
 - för det fall domstolen bedömer att tvisten inte är sådan att saken kan avgöras slutligt, återförvisa målet till en avdelning med en annan sammansättning vid tribunalen och besluta att frågan om rättegångskostnaderna anstår.
- 22 Alstomkoncernen har yrkat att domstolen ska
- upphäva den överklagade domen,
 - för det fall domstolen bedömer att tvisten är sådan att domstolen själv slutligt kan avgöra saken, ogiltigförklara artiklarna 1 b, d, e, och f och 2 b och c i det omtvistade beslutet, alternativt, väsentligen sätta ned de böter som klaganden ålagts och förplikta kommissionen att ersätta samtliga rättegångskostnader, inklusive klagandens kostnader i förfarandet vid tribunalen,
 - för det fall domstolen bedömer att tvisten inte är sådan att den själv slutligt kan avgöra saken, återförvisa målet till en avdelning med en annan sammansättning vid tribunalen och besluta att frågan om rättegångskostnaderna anstår.

- 23 Domstolens ordförande beslutade den 20 juli 2011 att förena målen C-247/11 P och C-253/11 P vad gäller det skriftliga och det muntliga förfarandet samt domen.

V – Prövning av överklagandena

A – Sammanfattning av grunderna

- 24 Areva har åberopat fyra grunder för ogiltigförklaring till stöd för sitt överklagande. Den första grunden har tre delar och avser att tribunalen åsidosatte sin motiveringsskyldighet och rätten till försvar vid prövningen av huruvida Areva utövade ett avgörande inflytande på Areva T&D SA och Areva T&D AG under perioden den 9 januari–11 maj 2004, genom att:
- ersätta kommissionens resonemang med sitt eget resonemang genom att i efterhand, till det omtvistade beslutet lägga till skäl för att slå fast att kommissionen kunde hävda att Areva inte brutit presumptionen om ett avgörande inflytande,
 - utveckla argument som inte gör det möjligt att förstå skälen till att klagandens argument avseende att denna presumption skulle brytas inte godtog, och
 - kräva omöjlig bevisning (*probatio diabolica*) vad gäller brytande av presumptionen och inte ge klaganden möjlighet att yttra sig över de nya skäl som lagts till det omtvistade beslutet.
- 25 De tre övriga grunder som Areva har gjort gällande avser åsidosättande av
- reglerna om solidariskt ansvar för betalning av böter, vilket resulterade i att rättssäkerhetsprincipen och principen att straff ska vara individuella åsidosattes. Klaganden anser att tribunalen åsidosatte dessa båda principer genom att inte kritisera kommissionen för att den gav upphov till en situation av faktiskt solidariskt betalningsansvar mellan Areva och Alstom, två företag som aldrig hade ingått i samma ekonomiska enhet,
 - bestämmelserna om delegering av kommissionens befogenheter, tribunalens motiveringsskyldighet och principen att straff och sanktioner ska vara individuella genom att tribunalen godtagit att kommissionen i det omtvistade beslutet inte avgjort frågan om Arevas respektive Alstoms del i betalningen av böterna, och således underförstått överlämnat lösningen på denna fråga till de nationella domstolarna eller skiljenämnd, medan denna fråga omfattas av kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning vad gäller att ålägga sanktioner, som inte kan delegeras av kommissionen, och
 - proportionalitetsprincipen och principen om likabehandling genom att tribunalen godtog de böter som ålades Areva solidariskt för en överträdelse som pågått fyra månader, med ett belopp som motsvarar ungefär hälften av de böter som Alstom ska betala solidariskt för en överträdelse som pågått i 12 år eller dubbelt så mycket som de böter som Alstom ensamt ålagts att betala för sitt direkta deltagande i den aktuella konkurrensbegränsande samverkan under fyra år, utan att detta motiverats med en betydande skillnad i bolagens storlek eller med hur allvarlig överträdelsen var under den omtvistade perioden.
- 26 Bolagen i Alstomkoncernen har gjort gällande fem grunder för ogiltigförklaring till stöd för sitt överklagande, av vilka vissa av dessa har flera delar. Grunderna avser åsidosättande av
- motiveringsskyldigheten, genom att tribunalen slagit fast, dels att kommissionen i tillräcklig mån har motiverat sin slutsats att Alstom, Areva T&D SA och Areva T&D AG var solidariskt ansvariga, vilket grundade sig på det förhållandet att Alstom inte hade brutit presumptionen att detta bolag

hade utövat ett avgörande inflytande på sina dotterbolag, trots att kommissionen inte hade tagit ställning till den bevisning som Alstom åberopat för att bryta denna presumtion (den första delen), dels att kommissionen inte behövde motivera konstaterandet att två bolag som inte utgjorde en ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av ett beslut kunde åläggas böter med solidariskt betalningsansvar (den andra delen),

- tribunalens motiveringsskyldighet genom att den
 - ersatt kommissionens resonemang med sitt eget resonemang genom att i efterhand, till det omtvistade beslutet, foga skäl som inte fanns i beslutet (de tre första delarna), och
 - inte tillräckligt prövat frågan vad gäller klagandens argument att två bolag som inte utgjorde en ekonomisk enhet vid den tidpunkt då kommissionen antog sitt beslut inte kan åläggas böter med solidariskt betalningsansvar (den fjärde delen),
- artikel 101 FEUF och principerna om en rättvis rättegång och oskuldspresumtion som de anges i artiklarna 47 och 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, vilka säkerställs i artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, vilken undertecknades i Rom den 4 november 1950, genom att tribunalen,
 - när den tillämpade principen om utövande av ett avgörande inflytande, använde sig av en definition av ett moderbolags utövande av ett sådant inflytande över sitt dotterbolag som saknade samband med ett faktiskt beteende på den aktuella marknaden, och följaktligen gav denna presumtion karaktären av en presumtion som inte kan motbevisas, och
 - gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning i samband med fastställandet av det avgörande inflytande som Areva T&D Holding faktiskt utövade på Areva T&D SA och Areva T&D AG under perioden den 9 januari 2004–11 maj 2004,
- solidaritetsbegreppet, genom att tribunalen
 - slog fast att detta begrepp avgör den andel av betalningen som respektive bolag som ålagts böter med solidariskt betalningsansvar ska bidra med, och
 - åsidosatt rättssäkerhetsprincipen, principen om att straff ska vara individuella och artikel 13 FEU när den godtog kommissionens delegering av befogenheten att fastställa ansvaret för vart och ett av de bötfällda företagen,
- skyldigheten att besvara de grunder som åberopats genom att tribunalen missuppfattat innehållet i den grund som avser ett åsidosättande av rätten till effektivt rättsmedel och ett rättsligt skydd, och tribunalen således inte besvarade den åberopade grunden utan en annan grund som inte hade åberopats.

B – *Prövning av grunderna*

1. Grunderna avseende frågan om huruvida ansvaret för dotterbolags överträdelse kan tillskrivas deras moderbolag

a) Den första grund som gjorts gällande av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av kommissionens motiveringsskyldighet

i) Den första delen av den första grunden som gjorts gällande av bolagen i Alstomkoncernen

– Parternas argument

- 27 Bolagen i Alstomkoncernen har med den första delen av deras första grund, vilken rör punkterna 90–99 i den överklagade domen, kritiserat tribunalen för att den inte slog fast att kommissionen hade brustit i sin motiveringsskyldighet. Kommissionen har särskilt underlåtit att besvara de argument som Alstom anfört i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar och som stöds av handlingar som bifogats detta svar, vars syfte var att bryta presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande. Dessa omständigheter skulle visa att Alstom, trots presumptionen om utövande av ett avgörande inflytande över sina helägda dotterbolag så bestämde dessa vid tiden för överträdelsen sitt beteende på marknaden självständigt i förhållande till moderbolaget.
- 28 Bolagen i Alstomkoncernen har vidare hävdatt att tribunalen, bland annat i punkt 95 i den överklagade domen, missuppfattade det omtvistade beslutet, eftersom punkterna 90–150 i svaret på meddelandet om invändningar inte alls sammanfattas i skälen 345–347 i beslutet.
- 29 Kommissionen har begärt att de argument som har anförts av bolagen i Alstomkoncernen ska underkännas.

– Domstolens bedömning

- 30 Det ska inledningsvis erinras om att ett dotterbolags överträdelser av konkurrensreglerna kan tillskrivas moderbolaget bland annat då dotterbolaget, trots att det är en fristående juridisk person, inte självständigt bestämmer sitt beteende på marknaden, utan i huvudsak följer instruktioner som det får av moderbolaget, särskilt med hänsyn till de ekonomiska, organisatoriska och juridiska band som binder samman dessa två juridiska enheter (se, bland annat, dom av den 10 september 2009 i mål C-97/08 P, Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, REG 2009, s. I-8237, punkt 58, samt av den 19 juli 2012 i de förenade målen C-628/10 P och C-14/11 P, Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 43).
- 31 I en sådan situation, då moderbolaget och dotterbolaget ingår i samma ekonomiska enhet och således utgör ett och samma företag i den mening som avses i artikel 81 EG, kan kommissionen nämligen rikta ett beslut om åläggande av böter till moderbolaget utan att det behöver visas att moderbolaget personligen har deltagit i överträdelsen (se domarna i det ovannämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 59, och de ovannämnda förenade målen Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 44).
- 32 Domstolen har slagit fast att i det särskilda fall då ett moderbolags helägda dotterbolag har överträtt unionens konkurrensregler kan detta moderbolag utöva ett avgörande inflytande över dotterbolagets beteende, och det föreligger en motbevisbar presumtion för att moderbolaget faktiskt utövar ett

sådant inflytande (se domen i de ovannämnda förenade målen Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 44 och där angiven rättspraxis).

- 33 Under dessa omständigheter är det tillräckligt att kommissionen visar att ett dotterbolag är helägt för att det ska kunna presumeras att moderbolaget faktiskt utövar ett avgörande inflytande över dotterbolagets affärspolicy. Kommissionen kan då hålla moderbolaget solidariskt ansvarigt för betalning av de böter som ålagts dotterbolaget, förutsatt att moderbolaget, på vilket det ankommer att motbevisa presumptionen, inte kan förete tillräcklig bevisning för att dotterbolaget uppträder självständigt på marknaden (domen i det ovannämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 61, och i de ovannämnda förenade målen Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 47).
- 34 När ett beslut om tillämpning av unionens konkurrensregler har flera mottagare och berör frågan om tillskrivande av ansvar för den konstaterade överträdelsen, ska beslutet innehålla en tillräcklig motivering i förhållande till var och en av mottagarna, i synnerhet i förhållande till dem som enligt beslutet ska bära ansvaret för överträdelsen. Vad beträffar ett moderbolag som hålls ansvarigt för dotterbolagets rättsstridiga beteende, ska ett sådant beslut således i princip innehålla en redogörelse för skälen till att moderbolaget åläggs ansvar för överträdelsen (domen i de ovannämnda förenade målen Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 75).
- 35 När det närmare bestämt gäller ett kommissionsbeslut som med avseende på vissa mottagare enbart stöder sig på presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande är kommissionen under alla omständigheter – för att inte presumptionen faktiskt ska bli ovedersäglig – skyldig att för dessa adressater på ett ändamålsenligt sätt ange skälen till varför de faktiska och rättsliga omständigheter som åberopats inte är tillräckliga för att bryta denna presumption (dom av den 29 september 2011 i mål C-521/09 P, Elf Aquitaine mot kommissionen, REU 2011, s. I-8947, punkt 153).
- 36 Kommissionen är emellertid inte skyldig att endast grunda sitt beslut på nämnda presumption. Det finns nämligen inget som hindrar att kommissionen, vid fastställandet av att ett moderbolag faktiskt utövar ett avgörande inflytande över sitt dotterbolag, grundar sig på annan bevisning eller på presumptionen i kombination med sådan annan bevisning (domen i de ovannämnda förenade målen Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 49).
- 37 Såsom tribunalen har slagit fast i punkt 91 i den överklagade domen framgår det av det omtvistade beslutet, särskilt skälen 335, 348–356 och 358 att kommissionen för att konstatera att Alstom var ansvarigt för de överträdelser som dess helägda dotterbolag gjort sig skyldiga till inte enbart grundade sig på presumptionen om utövande av ett avgörande inflytande utan snarare på en metod kallad ”dubbla grunder”. Enligt nämnda metod kombineras denna presumption med annan bevisning, i förevarande fall handlingar avseende faktiska omständigheter som ingetts under det administrativa förfarandet som bekräftar presumptionen (se, analogt, domen i de ovannämnda förenade målen Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 50).
- 38 Såsom generaladvokaten angett i punkterna 25 och 26 i sitt förslag till avgörande framgår, mot bakgrund av de tydliga skälen i det omtvistade beslutet, att kommissionen inte kan kritiseras för att inte ha lämnat en utförlig motivering som uppfyller kraven i rättspraxis, vad gäller Alstoms ansvar för den aktuella överträdelsen.

- 39 En sådan motivering uppfyller nämligen syftet med skyldigheten att motivera ett individuellt beslut, vilket består i att ge den som berörs av beslutet tillräckliga upplysningar för att kunna bedöma om beslutet eventuellt är behäftat med ett fel som innebär att dess giltighet kan ifrågasättas (se, analogt, dom av den 8 maj 2013 i mål C-508/11 P, ENI mot kommissionen, punkt 71).
- 40 Vad särskilt avser de omständigheter som Alstom åberopat i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar för att bryta presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande förefaller kommissionen visserligen inte ha behandlat samtliga dessa omständigheter var för sig. Den har emellertid gett den som berörs av beslutet tillräckliga upplysningar för att kunna bedöma om beslutet är välgrundat eller eventuellt är behäftat med ett fel som innebär att dess giltighet kan ifrågasättas och som gör det möjligt för tribunalen att kontrollera beslutets lagenlighet (se, för ett likande resonemang, dom av den 28 juni 2005 i de förenade målen C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P och C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, REG 2005, s. I-5425, punkt 462, samt domen i det ovannämnda målet ENI mot kommissionen, punkt 72).
- 41 Såsom generaladvokaten har angett i punkt 28 i sitt förslag till avgörande gjorde kommissionen, inom ramen för sin utförliga motivering av Alstoms ansvar för den aktuella överträdelsen enligt metoden med dubbla grunder som den anges i det omtvistade beslutet, bland annat en samlad bedömning av de argument Alstom anfört i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar, i den mån dessa var relevanta för att kunna bryta presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande.
- 42 Vad gäller ett sådant beslut som det omtvistade, i vilket det som redan angetts i punkt 37 i förevarande dom, slås fast att moderbolaget ska tillskrivas ansvar för dotterbolagets överträdelse med stöd av en metod med dubbla grunder, vilken innebär att presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande kombineras med bevisning som anges utförligt i beslutet, är en sådan samlad bedömning i princip förenlig med den grad av motivering som ankommer på kommissionen, förutsatt att motiveringen är tillräcklig för att ge moderbolaget kännedom om skälen för kommissionens beslut att tillskriva moderbolaget ansvar för dotterbolagets överträdelse.
- 43 Bolagen i Alstomkoncernen har för övrigt inte uttryckligen angett på vilket sätt den påstått bristfälliga motiveringen till det omtvistade beslutet har hindrat dem från att på ett ändamålsenligt sätt tillvarata sina rättigheter vid tribunalen eller har hindrat tribunalen från att utföra sin prövning. Tribunalens ingående granskning i punkterna 93–97 i den överklagade domen av de argument som Alstom hade anfört i syfte att bryta presumptionen om ett avgörande inflytande visar snarare att Alstom på ett ändamålsenligt sätt kunde tillvarata sina rättigheter vid tribunalen och att tribunalen kunde utföra sin prövning (se, analogt, beslut av den 7 februari 2012 i mål C-421/11 P, Total och Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 57, och av den 13 september 2012 i mål C-495/11 P, Total och Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 50).
- 44 När det gäller den erforderliga nivån på motiveringen ska det först anges att till skillnad från den situation som var aktuell i mål C-521/09 P, Elf Aquitaine mot kommissionen (REU 2011, s. I-8947) där domstolen meddelade dom den 29 september 2011 och som bolagen i Alstomkoncernen har hänvisat till har bolagen i Alstomkoncernen i förevarande fall inte ställts inför ett beslut där kommissionen för första gången frångår sitt vanliga tillvägagångssätt och grundar sig enbart på presumptionen att moderbolaget har utövat ett avgörande inflytande över dotterbolaget för att tillskriva moderbolaget ansvaret för överträdelsen (se, analogt, det ovannämnda beslutet av den 7 februari 2012 i målet Total och Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 58).
- 45 Det finns slutligen, tvärtemot vad bolagen i Alstomkoncernen har hävdade, inget som hindrar att kommissionen vid sin prövning av huruvida Alstom kan tillskrivas ansvar för sina dotterbolags överträdelser, såsom framgår av punkt 97 i den överklagade domen, grundar sig på bland annat handlingar som ingetts av tredje part, i förevarande fall bolagen i Arevakoncernen.

- 46 Härav följer att överklagandet inte kan vinna bifall såvitt avser den första delen av den första grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen.
- ii) Den andra delen av den första grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen
- 47 Bolagen i Alstomkoncernen har genom den första grundens andra del, vilken avser punkt 200 i den överklagade domen, invänt mot att tribunalen inte kritiserade kommissionen för att inte särskilt ha motiverat sitt beslut att ålägga Alstom och Areva T&D SA att solidariskt betala böter, vid tidpunkten för antagandet av det omtvistade beslutet.
- 48 Bolagen i Alstomkoncernen kan inte vinna framgång med den andra delen av denna grund.
- 49 Det framgår nämligen av fast rättspraxis att om ett moderbolag kan tillskrivas ansvar för ett dotterbolags rättsstridiga beteende kan dessa bolag anses utgöra en och samma ekonomiska enhet under tiden för överträdelsen och de utgör således ett enda företag i den mening som avses i unionens konkurrensrätt. Kommissionen kan under dessa omständigheter hålla moderbolaget solidariskt ansvarigt för dess dotterbolags rättsstridiga beteende under denna period, och följaktligen, för erläggande av de böter som dotterbolaget ålagts (se, för ett likande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkterna 44 och 47 och där angiven rättspraxis).
- 50 Det var mot bakgrund av denna väl erkända princip rätt av tribunalen att i punkt 200 i den överklagade domen slå fast att kommissionen i det omtvistade beslutet kunde konstatera att enbart den omständigheten att det dotterbolag som begått överträdelsen och moderbolaget, vilket kunde tillskrivas ansvar för överträdelsen, vid den tidpunkt då beslutet antogs inte ingick i samma ekonomiska enhet och därmed inte utgjorde ett enda företag i den mening som avses i artikel 81 EG inte hindrade att kommissionen ålade dessa båda bolag böter med solidariskt betalningsansvar, och någon särskild motivering därvidlag var således inte nödvändig.
- 51 Mot denna bakgrund kan tribunalen, eftersom det framgår av prövningen av den första delen av den första grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen att det omtvistade beslutet var tillräckligt motiverat såtillvida att Alstom kunde förstå varför kommissionen hade tillskrivit bolaget ansvar för dess dotterbolags rättsstridiga beteende och för att tribunalen skulle kunna utöva sin kontroll, inte förebrås för att den inte kritiserade kommissionen för att inte ha gett en särskild motivering vad gäller åläggande av böter som skulle betalas solidariskt av bolag som inte längre utgjorde ett och samma företag.
- 52 Detta gäller i än högre grad eftersom åläggande av sådana böter till bolag som inte längre utgör samma företag då kommissionen antar beslutet, i likhet med vad generaladvokaten har angett i punkterna 39 och 40 i sitt förslag till avgörande, inte avviker från kommissionen tidigare praxis. Detta innebär att det kan krävas en lägre grad av motivering.
- 53 Härav följer att den andra delen av den första grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen ska underkännas och att överklagandet således inte kan vinna bifall såvitt avser den första grunden.

b) Arevas första grund och den andra grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av tribunalens motiveringsskyldighet

- 54 Domstolen erinrar inledningsvis om att enligt fast rättspraxis ska det av motiveringen till tribunalens dom klart och tydligt framgå hur denna har resonerat, så att de som berörs därav kan få kännedom om skälen för avgörandet och så att domstolen ges möjlighet att utöva sin prövning (se, bland annat, domen i det ovannämnda målet ENI mot kommissionen, punkt 74).
- 55 Motiveringsskyldigheten innebär dock inte att tribunalen är skyldig att lämna en uttömmande redogörelse för vart och ett av de resonemang som parterna i målet fört. Motiveringen kan således vara underförstådd under förutsättning att den ger de berörda personerna möjlighet att få reda på varför tribunalen inte ansåg att det fanns fog för deras argument, och att den behöriga domstolen kan få tillräckligt underlag för att utöva sin prövning (se, bland annat, dom av den 11 juli 2013 i mål C-439/11 P, Ziegler mot kommissionen, punkt 82).
- 56 Vidare får, inom ramen för den granskning av lagenligheten som avses i artikel 263 FEUF, unionsdomstolen inte ersätta den motivering som lämnades i den angripna rättsakten med sin egen motivering (se, bland annat, dom av den 24 januari 2013 i mål C-73/11 P, Frucona Košice mot kommissionen, punkt 89 och där angiven rättspraxis).
- 57 Tribunalen kan emellertid inte kritiseras för att den, vad gäller att ett moderbolag tillskrivits ansvar för dotterbolagets överträdelse, ersatt kommissionens motivering med sin egen om motiveringen av den aktuella domen avser omständigheter som sökandena har åberopat vid tribunalen för att bryta presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande, vilka tribunalen ska pröva vid sin kontroll av det omtvistade beslutets lagenlighet (se, för ett liknande resonemang, besluten i de ovannämnda målen av den 7 februari 2012, Total och Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 65, och av den 13 september 2012, i mål Total och Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 60).

i) Den första delen av den andra grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

- 58 Bolagen i Alstomkoncernen har genom den andra grundens första del, kritiserat tribunalen för att i punkterna 102–110 i den överklagade domen ha ersatt kommissionens motivering med sin egen. I dessa punkter prövade tribunalen de omständigheter som Alstom anfört i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar, vilka skulle bryta presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004. Tribunalen tog ställning till dessa uppgifter och bedömde dem, trots att sådana bedömningar inte fanns med i det omtvistade beslutet, och den fogade således sin bedömning till skälen i beslutet.
- 59 Denna argumentation grundas på antagandet att kommissionen i det omtvistade beslutet inte gjorde en tillräcklig prövning av de omständigheter som Alstom åberopade i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar.
- 60 Det framgår emellertid av prövningen av den första grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen att detta antagande inte är riktigt, eftersom det i punkt 42 i förevarande dom slagits fast att det omtvistade beslutet innehöll en tillräcklig motivering vad gäller att Alstom tillskrevs ansvar för sina dotterbolags överträdelser, inbegripet en samlad bedömning av de omständigheter som Alstom fört fram i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar.
- 61 Såsom framgår av punkt 57 i förevarande dom kan tribunalen inte heller kritiseras för att den i punkterna 102–110 i den överklagade domen utvecklade motiveringen avseende de nämnda punkterna 90–150 som den anges i det omtvistade beslutet, eftersom tribunalen i dessa punkter i domen endast gjorde en mer detaljerad prövning av de argument och den bevisning som Alstom framlagt under det administrativa förfarandet.

62 Härav följer att överklagandet inte kan vinna bifall såvitt avser den första delen av den andra grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen.

ii) Arevas första grund och den andra delen av den andra grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

– Parternas argument

63 Areva har med sin första grund, som avser punkterna 144–152 i den överklagade domen, kritiserat tribunalen för att den åsidosatt sin motiveringsskyldighet och rätten till försvar.

64 Areva har för det första hävdade att tribunalen i punkt 150 i den överklagade domen ersatte kommissionens resonemang med sitt eget resonemang, och i efterhand fogade två nya omständigheter till det omtvistade beslutet i syfte att underkänna påståendena att Areva och Areva T&D Holding SA under perioden den 9 januari 2004–11 maj 2004 inte hade tillräcklig erfarenhet av Ö&D-sektorn för att faktiskt kunna utöva ett avgörande inflytande på Areva T&D SA och Areva T&D AG:s beteende (nedan tillsammans kallade dotterbolagen i Ö&D-sektorn).

65 Dessa nya omständigheter utgjordes dels av påståendet att det inte kunde uteslutas att Areva och Areva T&D Holding kunde ha fått kunskaper om Ö&D-sektorn under tiden mellan det att avtalet om Alstoms överlåtelse av dotterbolagen i Ö&D-sektorn ingicks i september 2003 och den faktiska överlåtelsen av dessa dotterbolag den 8 januari 2004, dels att det inte var uteslutet att den externa rekryteringen utanför koncernen av en ny person till dessa dotterbolags ledning hade gjort det möjligt för Areva att förse sig med sakkunskap om denna sektor.

66 Det framgår vidare inte av tribunalens resonemang varför den inte godtog Arevas argument, och den överklagade domen är således behäftad med en bristande motivering.

67 Slutligen åsidosatte tribunalen även Arevas rätt till försvar. Tribunalen grundade sig på omständigheter som i realiteten endast var antaganden eller hypotetiska scenarier, vilket medförde att presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande inte kunde motbevisas. Areva ålades således ett krav på omöjlig bevisning (*probatio diabolica*) i syfte att visa att det faktiskt inte hade utövat ett avgörande inflytande över dotterbolagen i Ö&D-sektorn, genom att kräva negativ bevisning för att Areva inte hade påverkat dotterbolagens beteende. Tribunalen gav inte Areva någon möjlighet att yttra sig om de båda nya omständigheter som fogades till det omtvistade beslutet.

68 Bolagen i Alstomkoncernen har med den andra grundens andra del kritiserat tribunalen för att den åsidosatt sin motiveringsskyldighet genom att i huvudsak göra gällande samma anmärkning som Areva fört fram med sin första grund.

69 Kommissionen har bestritt dessa argument. Särskilt har kommissionen gjort gällande att den grund som åberopats av Areva inte kan tas upp till sakprövning, eftersom Areva med denna grund har invänt mot tribunalens bevisvärdering.

– Domstolens bedömning

70 För det första finner domstolen att Arevas argument, vilka tagits upp för första gången i dess replik, att tribunalen inte har kritiserat kommissionen för att den åsidosatt sin motiveringsskyldighet vid analysen av huruvida Areva utövade ett faktiskt avgörande på dotterbolagen i Ö&D-sektorn, inte kan tas upp till sakprövning.

71 Dessa argument skiljer sig i grunden från de argument som Areva anförde i sitt överklagande, vilka enbart avser tribunalens motiveringsskyldighet.

- 72 Denna argumentation utgör enligt regeln i artiklarna 127 och 190 i rättegångsreglerna en ny grund som åberopats under rättegången, och kan därför inte tas upp till sakprövning, eftersom den inte föranleds av rättsliga eller faktiska omständigheter som framkommit först i målet vid domstolen (se, bland annat, dom av den 19 december 2013 i de förenade målen C-239/11 P, C-489/11 P och C-498/11 P, Siemens m.fl. mot kommissionen, punkt 371 samt där angiven rättspraxis).
- 73 Domstolen ska för det andra, mot bakgrund av i punkterna 54–57 i förevarande dom angiven rättspraxis, pröva det argument som åberopats av Areva och bolagen i Alstomkoncernen och som innebär att tribunalen i punkt 150 i den överklagade domen fogade två påstått nya omständigheter, vilka anges i punkt 64 i förevarande dom, till motiveringen av det omtvistade beslutet.
- 74 Härvidlag ska punkt 150 i den överklagade domen undersökas vad gäller det resonemang som tribunalen förde i punkterna 144–152 i samma dom vid prövningen av den tredje grunden. Med denna grund gjorde bolagen i Arevakoncernen vid tribunalen gällande att moderbolagen Areva och Areva T&D Holding inte hade tillräcklig erfarenhet av Ö&D-sektorn för att faktiskt kunna utöva ett avgörande inflytande på beteendet hos dotterbolagen i denna sektor.
- 75 En sådan undersökning visar emellertid, såsom generaladvokaten angett i punkterna 65–71 i sitt förslag till avgörande, att tribunalen i punkt 150 i den överklagade domen inte fogat två nya omständigheter till motiveringen av det omtvistade beslutet och sålunda ersatt kommissionens motivering av beslutet med sin egen, utan att den endast vid sin kontroll av lagenligheten av nämnda beslut tillhandahöll ett detaljerat svar på de argument som lagts fram vid den för att bryta presumtionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande. Denna motivering hade sin grund i att den kritiserade överträdelsen inte kunde tillskrivas moderbolagen Areva och Areva T&D Holding då dessa inte hade tillräcklig erfarenhet inom Ö&D-sektorn.
- 76 För det tredje kan Areva inte heller vinna framgång med sitt argument att tribunalens resonemang avseende de båda nya omständigheter som Areva anser har fogats till det omtvistade beslutet inte gjorde det möjligt för Areva att förstå hur dessa omständigheter kunde motivera konstaterandet att Areva faktiskt hade utövat ett avgörande inflytande.
- 77 Det är härvidlag tillräckligt att ange att, såsom framgår av punkt 75 i förevarande dom, de två omständigheter som Areva har hänvisat till inte utgör grunden för tribunalens konstaterande om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande. De utgör enbart argument som tribunalen behandlade vid sin prövning av de argument som framförts av bolagen i Arevakoncernen under det administrativa förfarandet, och sedan vid tribunalen, och enligt vilka moderbolagen i denna koncern inte hade möjlighet att faktiskt utöva ett avgörande inflytande över berörda dotterbolag på grund av att de inte hade tillräcklig erfarenhet inom Ö&D-sektorn.
- 78 För det fjärde kan Areva inte heller vinna framgång med sitt argument avseende åsidosättande av rätten till försvar, som går ut på att bolaget inte kunde ta ställning till dessa två nya omständigheter. Rätten till försvar har nämligen inte åsidosatts, eftersom det framgår av punkt 75 i förevarande dom att tribunalen behandlade dessa omständigheter som svar på argument som bolagen i Arevakoncernen själva hade framfört.
- 79 För det femte kan Areva inte heller vinna framgång med sitt argument avseende åsidosättande av rätten till försvar, eftersom tribunalen avkrävt bolaget omöjlig bevisning (*probatio diabolica*) genom att kräva negativ bevisning för att Areva inte hade påverkat beteendet hos dotterbolagen i Ö&D-sektorn.
- 80 Tribunalens tillvägagångssätt avseende de omständigheter som bolagen i Arevakoncernen framfört i syfte att bryta presumtionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande innebär, sammantaget, inte ett krav på omöjlig bevisning (*probatio diabolica*). Det framgår av rättspraxis att det ankommer på de enheter som önskar bryta nämnda presumtion att framlägga alla omständigheter

rörande ekonomiska, organisatoriska och juridiska band som förenar dotterbolaget med moderbolaget och som de anser visar att de inte utgör en enda ekonomisk enhet (domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 65).

- 81 Den omständigheten att det är svårt att frambringa nödvändiga bevis för att presumptionen ska brytas innebär inte i sig att presumptionen faktiskt är ovedersäglig. Detta gäller särskilt då de enheter mot vilka presumptionen görs gällande är bäst lämpade att själva söka denna bevisning inom ramen för den egna verksamheten (domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 70).
- 82 Av det anförda följer att överklagandena inte kan vinna bifall såvitt avser Arevas första grund och den andra delen av den andra grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen.

iii) Den fjärde delen av den andra grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

- 83 Bolagen i Alstomkoncernen har med den andra grundens fjärde del gjort gällande att den överklagade domen i två avseenden är bristfälligt motiverad i den del som det av punkt 206 i domen inte framgår dels varför kommissionen utan att lämna någon motivering i det omtvistade beslutet kunde ålägga rättssubjekt som inte längre utgjorde en ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av det omtvistade beslutet böter, dels varför den rättspraxis som de hade hänvisat till inte var relevant.
- 84 Det är, mot bakgrund av de överväganden som framgår av punkterna 49 och 50 i förevarande dom, tillräckligt att konstatera att tribunalen inte har gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att i punkt 200 i den överklagade domen slå fast att kommissionen inte kunde kritiseras för att den inte särskilt motiverat de böter som Alstom och Areva T&D SA ålades solidariskt, med hänsyn till att dessa bolag inte längre utgjorde en enda ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av det omtvistade beslutet och, i punkt 206 i nämnda dom, att det inte framgår av rättspraxis att solidariska böter endast kan åläggas bolag som utgör en enda ekonomisk enhet då beslutet om böter antas.
- 85 Den fjärde delen av den andra grunden som anförts av bolagen i Alstomkoncernen kan följaktligen inte godtas.
- 86 Härav följer att överklagandena inte kan vinna bifall såvitt avser den första grund som åberopats av Areva samt den andra grund som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen, utom vad avser den sistnämnda grundens tredje del, vilken ska prövas senare.

c) Den tredje grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av artikel 101 FEUF, särskilt reglerna om tillskrivande av ansvar för överträdelsen samt principerna om rätt till en rättvis rättegång och oskuldspresumtion

i) Den första delen av den tredje grunden som framförts av bolagen i Alstomkoncernen

- 87 Bolagen i Alstomkoncernen har med den första delen av sin tredje grund kritiserat tribunalen för att den när den tillämpade presumptionen om utövande av ett avgörande inflytande i punkterna 84–110 i den överklagade domen använde en definition av ett moderbolags utövande av ett avgörande inflytande på sitt dotterbolag som helt saknade samband med de faktiska beteendena på den aktuella marknaden och följaktligen gjorde det omöjligt att motbevisa denna presumtion.
- 88 De har särskilt gjort gällande att tribunalen, genom att sluta sig till att ett avgörande inflytande faktiskt hade utövats enbart på grundval av att det finns organisatoriska, ekonomiska och rättsliga band mellan moderbolaget och ett av dess dotterbolag, och inte på grundval av precisa faktiska omständigheter som hör samman med ett visst faktiskt beteende på den relevanta marknaden, gick utöver vad som är

rimligt, genom att Alstom avkrävdes omöjlig bevisning, eftersom detta bolag endast kunde bryta presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande genom att förneka förekomsten av sådana band, och därmed dess egen existens.

- 89 Tribunalen har för det första inte, tvärtememot vad bolagen i Alstomkoncernen har gjort gällande, dragit slutsatsen att ett avgörande inflytande faktiskt hade utövats enbart på grundval av att det finns organisatoriska, ekonomiska och rättsliga band mellan moderbolaget och ett av dess dotterbolag.
- 90 Av punkt 103 i den överklagade domen framgår nämligen att tribunalen konstaterade att de handlingar som hade ingetts av Alstom under det administrativa förfarandet visade att Alstomkoncernens ledning, som stod under Alstoms ansvar, deltog i fastställandet av det sätt på vilket Alstomkoncernen och dess olika verksamhetsgrenar skulle agera på marknaden när det gäller Ö&D-sektorn, och att den ständigt övervakade deras handlande inom nämnda sektor och verksamhetsgrenar.
- 91 I likhet med vad kommissionen har hävdats är kommissionen vidare i ett fall där presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande ska tillämpas, i förekommande fall med en metod med dubbla grunder, såsom den som använts i det aktuella fallet, inte skyldig att visa att moderbolaget faktisk använt sig av de organisatoriska, ekonomiska och rättsliga band som kännetecknar förhållandet mellan moderbolaget och dess dotterbolag när det gäller vissa särskilda omständigheter som är kopplade till ett visst faktiskt beteende på den relevanta marknaden. En sådan skyldighet skulle nämligen medföra att presumptionen förlorade sin verkan.
- 92 Såsom framgår av punkterna 80 och 81 i förevarande dom har tribunalen vidare inte tillämpat en ovedersäglig version av denna presumption genom att av Alstom kräva omöjlig bevisning (*probatio diabolica*) vad avser de omständigheter som detta bolag framlagt för att bryta presumptionen.
- 93 Vad slutligen gäller frågan huruvida presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande är förenlig med principerna om rätt till en rättvis rättegång och oskuldspresumption, har domstolen redan slagit fast att denna presumption står i proportion till sitt legitima syfte och att den således ligger inom de gränser som kan godtas, eftersom den syftar just till att upprätthålla en jämvikt mellan betydelsen av dels syftet att motverka beteenden som står i strid med konkurrensreglerna, särskilt artikel 81 EG, och förhindra att de upprepas, dels kraven enligt vissa allmänna principer i unionsrätten, såsom bland annat principerna om oskuldspresumption och ansvar för eget handlande, rättssäkerhetsprincipen samt principen om rätten till försvar, inbegripet principen om parternas likställdhet i processen. Det är bland annat av detta skäl som den kan motbevisas (se, för ett liknande resonemang, bland annat domen i det ovannämnda målet ENI mot kommissionen, C-508/11 P, punkt 50 och dom av den 18 juli 2013 i mål Schindler Holding m. fl. mot kommissionen, C-501/11 P, punkterna 107 och 108).
- 94 Ifrågavarande överklagande kan följaktligen inte vinna bifall såvitt avser den första delen av den tredje grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen.

ii) Den andra delen av den tredje grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

- 95 Genom den tredje grundens andra del har bolagen i Alstomkoncernen gjort gällande att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att i punkterna 144–152 i den överklagade domen bekräfta konstaterandet i det omtvistade beslutet att Areva T&D Holding faktiskt utövade ett avgörande inflytande på Areva T&D SA och Areva T&D AG under perioden den 9 januari–11 maj 2004. Tribunalen grundade sig i punkt 150 i den överklagade domen på de två omständigheter vilka Areva redan kritiserat med sin första grund och som anges i punkt 65 i förevarande dom.

- 96 De argument som bolagen i Alstomkoncernen anfört sammanfaller till stor del med de argument som framförts av Areva, mot samma punkter i den överklagade domen, i dess första grund.
- 97 Dessa argument har redan underkänts av domstolen i punkt 77 i förevarande dom vid prövningen av Arevas första grund. Det framgår därav att tribunalen, då den prövade samtliga argument som framförts av Areva för att bryta presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande, analyserade Arevas argument, i nyanserade och försiktiga termer fann att dessa inte visade att det inte var fråga om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande.
- 98 Tribunalen har härigenom, såsom angetts i punkterna 80, 81 och 92 i förevarande dom, på intet sätt krävt att Alstom ska framlägga omöjlig bevisning (*probatio diabolica*) vilket inneburit att presumptionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande därigenom blev ovedersäglig.
- 99 Alstoms argumentation som innebär att tribunalen även i sak skulle ha gjort en felaktig bedömning av dessa två omständigheter, utan att visa att det skett en missuppfattning, kan inte tas upp till sakprövning.
- 100 Härav följer att den andra delen av den tredje grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen inte kan godtas och ifrågasättande överklagande kan således inte vinna bifall såvitt avser någon del av den tredje grunden.

2. Grunderna om tillämpning av reglerna om solidariskt ansvar för betalningen av böter

- 101 Areva har med sin andra och sin tredje grund, och bolagen i Alstomkoncernen med dels den tredje delen av sin andra grund, dels sin fjärde grund, gjort gällande att tribunalen gjort sig skyldig till flera fall av felaktig rättstillämpning till följd av dess tolkning och tillämpning av reglerna om solidariskt betalningsansvar för olika juridiska personer som av kommissionen har ålagts böter, vilka ansetts solidariskt ansvariga på grund av att de tillhör ett och samma företag som har befunnits skyldigt till att ha överträtt unionens konkurrensregler.
- 102 De första argumenten som åberopats av klagandebolagen avser det faktiska solidariska ansvar för betalning av böterna som kommissionen ålagt Areva och Alstom i deras egenskap av på varandra följande moderbolag till flera dotterbolag som begått överträdelser av konkurrensrätten, vilket tribunalen underlåtit att kritisera trots att detta ansvar strider mot i synnerhet rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella.
- 103 En andra grupp av argument från klagandebolagen, rörande åsidosättande av samma principer samt av artikel 7 EG och motiveringsskyldigheten, avser vissa överväganden i den överklagade domen avseende det inbördes solidariska betalningsansvaret, det vill säga samtliga de principer som angetts av tribunalen för att fastställa de andelar av böterna som de solidariskt förpliktade medgäldenärerna ska betala sinsemellan, efter det att kommissionen utverkat full betalning av böterna av en eller flera av dessa medgäldenärer.
- a) Argumenten avseende ett faktiskt solidariskt ansvar för moderbolagen Areva och Alstom
- i) Parternas argument
- 104 Klagandebolagen har kritiserat tribunalen för att den har åsidosatt rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella genom att inte ifrågasätta kommissionens tillämpning av reglerna om solidariskt betalningsansvar för böterna, eftersom kommissionen hade ålagt Alstom och

Areva, två på varandra följande moderbolag till flera dotterbolag som överträtt unionens konkurrensregler, ett faktiskt solidariskt betalningsansvar trots att dessa moderbolag aldrig tillsammans utgjort en ekonomisk enhet.

- 105 Areva har tillagt att tribunalen dessutom har åsidosatt dessa principer då den utövat sin obegränsade behörighet och ålagt ändrade böter som även gav upphov till ett faktiskt solidariskt betalningsansvar.
- 106 Bolagen i Alstomkoncernen har hävdat att detta faktiska solidariska ansvar följer dels av den omständigheten att det belopp på 25 500 000 euro (vilket sänktes till 20 400 000 euro av tribunalen), som Areva och dotterbolagen inom Ö&D-sektorn ålades solidariskt, i sin helhet ingår i det belopp på 53 550 000 euro (vilket sänktes till 48 195 000 euro av tribunalen) som Alstom och dess tidigare dotterbolag Areva T&D SA ålades solidariskt, dels av den omständigheten att summan av de maximala bötesbelopp för vilka de båda på varandra följande moderbolagen hålls ansvariga överstiger det belopp som ska betalas av dotterbolaget.
- 107 Denna teknik för att bestämma böterna, kallad kaskadmodell, leder till att det skapas ett faktiskt solidariskt betalningsansvar mellan Areva och Alstom, eftersom det belopp som faktiskt erläggs till kommissionen av ett moderbolag har en direkt påverkan på det belopp som kommissionen kan kräva det andra moderbolaget på, trots att dessa bolag aldrig utgjort ett enda företag i den mening som avses i unionens konkurrensregler. En sådan teknik gör det inte heller möjligt för moderbolagen i fråga att på ett otvetydigt sätt få kännedom om det exakta bötesbelopp som vart och ett av dem ska betala.
- 108 I dom av den 13 september 2010 i mål T-40/06, Trioplast Industrier mot kommissionen (REU 2010, s. II-4893), bekräftade tribunalen, vad gäller på varandra följande moderbolag till dotterbolag som gjort sig skyldiga till i huvudsak identiska överträdelse av konkurrensrätten jämfört med förevarande mål, att en sådan teknik för att bestämma det externa förhållandet vid solidariskt ansvar strider mot principen om att straff och sanktioner ska vara individuella.
- 109 Kommissionen anser i första hand att de grunder som anförts av klagandebolagen utgör nya grunder och att de således inte kan tas upp till sakprövning, då de syftar till att kritisera tribunalen för att den godtog att kommissionen skapade ett faktiskt solidariskt betalningsansvar mellan moderbolagen Areva och Alstom. Dessa grunder har bolagen inte gjort gällande i första instans, trots att inget hinder förelåg. De grunder avseende reglerna om solidariskt betalningsansvar som åberopades vid tribunalen avsåg endast faktisk solidaritet eller solidaritet de jure, mellan Areva T&D SA och vart och ett av de på varandra följande moderbolagen som de anges i det omtvistade beslutet.
- 110 Kommissionen har i andra hand, vad avser sakfrågan, gjort gällande att överlåtelsen av Areva T&D SA under den period den aktuella överträdelsen pågick gav upphov till ett dubbelt solidariskt betalningsansvar mellan detta dotterbolag och vart och ett av de på varandra följande moderbolagen. Även om den i det aktuella fallet valda metoden medför en möjlig överlappning av de belopp som kan krävas hos Areva och Alstom, leder detta emellertid inte till att de två bolagen de jure är solidariskt betalningsansvariga. Det som räknas ur rättslig synvinkel är respektive moderbolags solidariska ansvar med det överlåtna dotterbolaget.
- 111 Om ett dotterbolag åläggs solidariskt betalningsansvar med sina på varandra följande moderbolag, strider det dessutom inte på något sätt mot unionsrätten om böterna som dessa åläggs beräknas på grundval av hela utgångsbeloppet, som det ålagts dotterbolaget. Tvärtemot vad klagandebolagen har hävdat bekräftade tribunalen i punkt 74 i domen i det ovannämnda målet Trioplast Industrier mot kommissionen att denna metod är lagenlig. Den är för övrigt mer fördelaktig för de aktuella moderbolagen än andra tänkbara metoder.

ii) Domstolens bedömning

– Upptagande till sakprövning

- 112 Kommissionen har gjort gällande en invändning om rättegångshinder vad avser de argument som anförts av klagandebolagen angående det faktiska solidariska betalningsansvar som kommissionen har ålagt moderbolagen Areva och Alstom, och anført att klagandebolagen inte fört fram sådana argument i sin ansökan i första instans. Dessa har i första instans endast kritiserat det solidariska ansvaret de jure mellan Areva T&D SA och vart och ett av de på varandra följande moderbolagen. Det är således fråga om nya grunder, vilka inte kan tas upp till sakprövning i ett mål om överklagande.
- 113 Det följer av fast rättspraxis att om en part tilläts att vid domstolen åberopa en ny grund som denne inte har åberopat vid tribunalen, skulle detta innebära att vederbörande vid domstolen kunde anhängiggöra en mer omfattande tvist än den som tribunalen har prövat. Domstolen är i ett mål om överklagande i princip endast behörig att pröva tribunalens bedömning av de grunder som har åberopats vid tribunalen (se, bland annat, domen i de ovannämnda förenade målen Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen, punkt 111).
- 114 Ett argument som inte har tagits upp i första instans utgör emellertid inte en ny grund som inte kan tas upp till sakprövning i målet om överklagande om det endast innebär en utvidgning av ett argument som tidigare framställts inom ramen för en grund som anförts i ansökan till tribunalen (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen Siemens m.fl. mot kommissionen, punkt 287).
- 115 Såsom generaladvokaten har angett i punkterna 117–120 i sitt förslag till avgörande hade Alstom i sin ansökan i första instans, inom ramen för sin andra grund, avseende åsidosättande av reglerna om solidarsikt betalningsansvar för böter, särskilt rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella, framlagt argument genom vilka detta bolag uttryckligen kritiserat tekniken för att fastställa böterna och som består i att slå samman det bötesbelopp som Areva ålagts att betala solidariskt med dess tidigare dotterbolag inom T&D-sektorn med det som Alstom är solidariskt betalningsansvarigt för tillsammans med Areva T&D SA.
- 116 Även om Alstom inte uttryckligen i första instans anført invändningar mot att kommissionen skapat ett faktiskt solidariskt betalningsansvar har bolaget följaktligen framfört specifik kritik på samma rättsliga grund som åberopas i överklagandet, mot den teknik som ligger till grund för ett sådant solidariskt betalningsansvar. Alstoms argument avseende detta faktiska solidariska betalningsansvar utgör följaktligen inte en ny grund som inte kan tas upp till sakprövning i målet om överklagande, eftersom det endast innebär en utvidgning av ett argument som tidigare framställts inom ramen för en grund som anförts i ansökan till tribunalen.
- 117 Areva åberopade för sin del vid tribunalen en grund avseende åsidosättande av reglerna om solidariskt betalningsansvar, som de följer av rättssäkerhetsprincipen, vilken delvis sammanfaller med innehållet i den grund som anförts i målet om överklagande och som riktar sig mot det faktiska solidariska betalningsansvaret. Den grund som anfördes i första instans avsåg visserligen, som sådan, enbart det solidariska betalningsansvaret de jure mellan Areva T&D SA och Alstom, men Areva tog likväl inom ramen för denna grund upp frågor avseende det dubbla solidariska betalningsansvar som ålagts Areva T&D SA och vart och ett av dess på varandra följande moderbolag.
- 118 Vidare ådömde tribunalen, i likhet med vad Areva har gjort gällande, inom ramen för sin obegränsade behörighet böter som beräknats enligt samma kaskadmetod. Härav följer att tribunalen således lade denna metod till grund för sin beräkning, vilket leder till att argumentet om det faktiska solidariska betalningsansvar som följer av denna metod har sin grund i den överklagade domen och att den därför kan kritiserats i målet om överklagande (se, för ett liknande resonemang, dom av den

10 april 2014 i de förenade målen C-231/11 P–C-233/11 P, kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 102 och där angiven rättspraxis).

119 Mot denna bakgrund ska den invändning om rättegångshinder som framförts av kommissionen ogillas.

– Prövning i sak

120 Det framgår av rättspraxis att när flera juridiska personer kan hållas personligen ansvariga för deltagande i en överträdelse av unionens konkurrensrätt på grund av att de tillhör ett och samma företag, som kan tillskrivas ansvar för överträdelsen, kan kommissionen enligt artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 ålägga dem böter med solidariskt betalningsansvar (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkterna 39–51).

121 När kommissionen beslutar att utöva sin möjlighet att ålägga sanktioner kan den emellertid inte fritt bestämma det externa förhållandet vid solidariskt betalningsansvar, särskilt inte det bötesbelopp vars fulla betalning kommissionen kan kräva från var och en av de solidariskt förpliktade medgäldenärerna (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkterna 52 och 54).

122 Eftersom det unionsrättsliga begreppet solidariskt ansvar för betalning av böterna endast är en direkt följd av begreppet företag, läggs tillämpningen av sistnämnda begrepp till grund för fastställandet av det bötesbelopp vars fulla betalning kommissionen kan kräva från var och en av de solidariskt förpliktade medgäldenärerna i det konkreta fallet (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkterna 51 och 57).

123 Det ska härvid erinras om att fördragens upphovsmän använde begreppet företag för att beteckna den som begår en överträdelse av konkurrensrätten, som kan bli föremål för sanktioner enligt artiklarna 81 EG och 82 EG, och inte andra begrepp såsom bolag eller juridisk person (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 42).

124 Det är för övrigt samma företagsbegrepp som unionslagstiftaren använt i artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 för att definiera den enhet som kommissionen kan ålägga sanktioner för överträdelser av unionens konkurrensrätt.

125 Enligt fast rättspraxis omfattar begreppet företag, i den mening som avses i unionens konkurrensrätt, varje enhet som bedriver ekonomisk verksamhet, oavsett enhetens rättsliga form och oavsett hur den finansieras. Detta begrepp ska förstås på så sätt att det betecknar en ekonomisk enhet, även om denna enhet från juridisk synpunkt består av flera fysiska eller juridiska personer (se, bland annat, domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 43).

126 Vid fastställande av det externa förhållandet vid solidariskt ansvar, det vill säga förhållandet mellan kommissionen och de olika personer som utgör företaget, vilka kan krävas på hela det bötesbelopp som företaget ålagts, är kommissionen underkastad vissa begränsningar.

127 Kommissionen är således skyldig att iaktta principen om att straff och sanktioner ska vara individuella, enligt vilken det bötesbelopp som enligt artikel 23.3 i förordning nr 1/2003 ska betalas solidariskt, ska fastställas med hänsyn till hur allvarlig den överträdesle är som kan läggas det berörda företaget

individuellt till last, liksom till hur länge den har pågått (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 52).

- 128 På samma sätt ska kommissionen iaktta rättssäkerhetsprincipen, som innebär att alla rättsakter som antas av unionens institutioner ska vara klara och precisa, så att de berörda personerna med säkerhet kan få kännedom om de rättigheter och skyldigheter som rättsakten medför och handla i enlighet därmed (se, för ett liknande resonemang, dom av den 29 mars 2011 i de förenade målen C-201/09 P och C-216/09 P, ArcelorMittal Luxembourg mot kommissionen och kommissionen mot ArcelorMittal Luxembourg m.fl., REU 2011, s. I-2239, punkt 68).
- 129 Den metod som kommissionen valde, och som bekräftades av tribunalen, för att bestämma det solidariska betalningsansvaret mellan Areva T&D SA, i egenskap av dotterbolag, och de på varandra följande moderbolagen Alstom och Areva och som består i att räkna in det bötesbelopp som Areva och bolagen i Arevakoncernen, bland dessa nämnda dotterbolag, är solidariskt betalningsansvariga för i det belopp som Alstom och dotterbolaget i fråga är solidariskt betalningsansvariga för, skapar i och för sig inte ett formellt solidaritetsförhållande mellan dessa moderbolag men kan ändå i praktiken få samma verkan.
- 130 Ett sådant sätt för att fastställa det externa förhållandet vid solidariskt ansvar kan nämligen leda till att ett av moderbolagen, i ett första skede, tvingas betala kommissionen samtliga belopp som de på varandra följande moderbolagen till det dotterbolag som överträtt konkurrensrätten ska betala trots att dessa moderbolag aldrig varit del i ett enda företag i den mening som avses i unionens konkurrensrätt. I ett andra skede, efter det att kommissionen utverkat full betalning av böterna, måste detta moderbolag, i förekommande fall genom regresstalan vid nationell domstol, kräva att det andra moderbolaget betalar den andel av böterna som ankommer på detta bolag och utsätter sig således även för risken att det andra moderbolaget blir insolvent.
- 131 Ett solidariskt ansvar som är uppbyggt på detta sätt strider mot principen om att straff och sanktioner ska vara individuella, vilken det erinras om i punkt 127 i förevarande dom. En sådan metod gör det nämligen möjligt för kommissionen att kräva att ett av moderbolagen betalar böter som ålagts ett företag som moderbolaget aldrig varit en del av – i det aktuella fallet det som det andra moderbolaget ingår i – för överträdelser under en annan del av den period överträdelsen varade, och inte den andel av det solidariska ansvaret som motsvarar det företag som detta bolag ingick i när företaget begick överträdelsen.
- 132 Vidare, även om solidaritetsverktyget gör det möjligt för kommissionen att minska risken för en eventuell insolvens hos ett av de bolag som ingår i ett och samma företag, vilket bidrar till att öka effektiviteten av dess åtgärder och till avskräckning vad gäller bekämpande av överträdelser av konkurrensrätten (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 59), kan detta verktyg inte användas för att låta ett annat bolag bära insolvensrisken, när dessa bolag aldrig tillhört samma företag.
- 133 När kommissionen avser att ålägga ett dotterbolag solidariskt ansvar med vart och ett av de moderbolag med vilket det förstnämnda har utgjort ett enda företag under den period överträdelsen pågått, krävs enligt denna princip att kommissionen fastställer det bötesbelopp som ska erläggas solidariskt av de bolag som ingår i företaget för vart och ett av dessa, med hänsyn till hur allvarlig den överträdelse är som kan läggas det berörda företaget individuellt till last, liksom till hur länge den har pågått.
- 134 Det följer visserligen inte av principen om att straff och sanktioner ska vara individuella att varje bolag, i ett sådant fall med solidariskt betalningsansvar, av beslutet att ålägga bolaget böter med solidariskt betalningsansvar tillsammans med ett eller flera andra bolag ska kunna utläsa den andel av böterna

som bolaget ska bära i förhållande till sina solidariskt betalningsskyldiga medgäldenärer efter det att kommissionen utverkat betalning (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 66).

- 135 Däremot krävs enligt denna princip, vad gäller det externa förhållandet vid solidariskt ansvar, att varje bolag som på detta sätt är solidariskt betalningsansvarigt, ur beslutet ska kunna utläsa sin andel av det solidariska betalningsansvaret för böterna som motsvarar den del av dotterbolagets böter som kan tillskrivas moderbolaget och som kommissionen kan kräva från detta bolag.
- 136 De totala bötesbelopp för vilka Areva och Alstom var solidariskt betalningsskyldiga, nämligen 25 500 000 euro, vilket sattes ned till 20 400 000 euro av tribunalen och 53 550 000 euro, vilket sattes ned till 48 195 000 euro av tribunalen, är högre än de belopp för vilket dessa bolag ålagts solidariskt betalningsansvar med dotterbolaget Areva T&D SA, nämligen 53 550 000 euro, vilket sattes ned till 48 195 000 euro av tribunalen.
- 137 I en sådan situation som den här aktuella har ansvaret för Areva och Alstom i deras egenskap av moderbolag till fullo härletts från ansvaret för ett dotterbolag som de båda ägt efter varandra (se, analogt, dom av den 22 januari 2013 i mål C-286/11 P, kommissionen mot Tomkins, punkterna 43 och 49).
- 138 Härav följer att det totala belopp som åläggs moderbolagen inte kan överstiga det belopp som detta dotterbolag ålagts.
- 139 Eftersom det inte av fastställandet av det solidariska ansvaret, såsom det framgår av det omtvistade beslutet och som bekräftats av tribunalen inte gör det möjligt för de aktuella moderbolagen att med säkerhet veta vilket bötesbelopp de måste betala för den period som ligger till grund för deras solidariska ansvar tillsammans med dotterbolaget, har dessutom rättssäkerhetsprincipen åsidosatts.
- 140 Denna rättsliga osäkerhet kan inte mildras av en presumptionsregel om ansvar uppdelat i lika delar, som den som tribunalen tillämpade i punkt 215 i den överklagade domen, och som innebär att om inget anges i kommissionens beslut att ålägga flera bolag böter med solidariskt betalningsansvar om att vissa bolag hade ett större ansvar än andra för nämnda företags deltagande i den konkurrensbegränsande samverkan under en viss period, ska det antas att de har samma ansvar och att de följaktligen ska betala lika andelar av de belopp för vilka de är solidariskt betalningsskyldiga.
- 141 Det finns nämligen inte någon sådan regel i unionsrätten (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkterna 70 och 71). Under alla omständigheter avser denna regel endast den interna fördelningen av betalningsansvaret mellan medgäldenärerna, efter det att kommissionen har utverkat betalning, och inte fastställandet, såvitt avser det externa förhållandet, av de belopp som kommissionen kan kräva av de juridiska personer som ingått i vart och ett av de företag som följt på varandra under den period som överträdelsen pågått.
- 142 Slutligen kan, såsom generaladvokaten har angett i punkt 141 i sitt förslag till avgörande, kommissionens argument att den kan beräkna böterna för det dotterbolag som gjort sig skyldigt till överträdelsen och dess på varandra följande moderbolag enbart med stöd av utgångsbeloppet för dotterbolaget, inte påverka slutsatsen att den definition av solidariskt betalningsansvar som kommissionen har gjort och som bekräftades av tribunalen, utgör ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff och sanktioner ska vara individuella.

b) Argumenten avseende den inbördes fördelningen av böterna mellan de solidariskt förpliktade medgäldenärerna

i) Parternas argument

¹⁴³ Klagandebolagen har för det första kritiserat tribunalen för att den åsidosatt rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff och sanktioner ska vara individuella genom att i punkt 215 i den överklagade domen slå fast att mot bakgrund av den presumptionsregel om betalningsansvar uppdelat i lika delar, som angetts i punkt 140 i förevarande dom, kunde vart och ett av de bolag som ålagts böter, av det omtvistade beslutet, utläsa sin andel av böterna i det interna förhållandet mellan de solidariskt förpliktade medgäldenärerna. En sådan presumptionsregel är oförenlig med det unionsrättsliga begreppet om solidariskt ansvar.

¹⁴⁴ För det andra har klagandebolagen, på grundval av regeln om betalningsansvar uppdelat i lika delar, hävdatt att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att, i punkt 236 i den överklagade domen, konstatera att kommissionen inte hade delegerat befogenheten att bestämma deras respektive bidrag till betalningen av böterna till en nationell domstol eller en skiljedomstol. När kommissionen såsom i förevarande fall avstår från att bestämma varje medgäldenärs andel, delegerar den underförstått denna befogenhet till tredje man, det vill säga en nationell domstol eller en skiljedomstol, vilket strider mot artikel 7 EG.

¹⁴⁵ Klagandebolagen har för det tredje hävdatt att tribunalen åsidosatte sin motiveringsskyldighet när den underkände deras argument avseende åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen och rättstridig delegering av befogenheter med hänvisning till regeln om betalningsansvar uppdelat i lika delar, eftersom tribunalen därigenom ändrade innehållet i det omtvistade beslutet och tillfogade skäl, vilka för övrigt strider mot kommissionens avsikt.

¹⁴⁶ Kommissionen anser att grunden avseende rättsstridig delegering av befogenheter utgör en ny grund och att den följaktligen inte kan tas upp till sakprövning. Den kan under alla omständigheter inte godtas, eftersom den vilar på det felaktiga antagandet att kommissionen har befogenhet att fastställa de andelar som de solidariskt förpliktade medgäldenärerna ska betala vad gäller det interna förhållandet dem emellan trots att kommissionens befogenhet att ålägga sanktioner endast avser det externa förhållandet vid solidariskt ansvar. Kommissionen delar däremot i huvudsak kritiken mot regeln om betalningsansvar uppdelat i lika delar, som den angetts av tribunalen i punkt 215 i den överklagade domen. Kommission har yrkat att domstolen ska ändra motiveringen och underkänna anmärkningarna om åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff och sanktioner ska vara individuella.

ii) Domstolens bedömning

¹⁴⁷ Domsolen underkänner för det första kommissionens invändning att de argument som framförts av bolagen i Alstomkoncernen avseende rättsstridig delegering av befogenheten att ålägga sanktioner inte kan tas upp till sakprövning.

¹⁴⁸ Mot bakgrund av att en part ska kunna ifrågasätta samtliga skäl i en dom som går vederbörande emot när tribunalen har förenat två mål och meddelat en enda dom, i vilken samtliga de grunder som har åberopats av parterna vid tribunalen provas, kan samtliga parter ifrågasätta bedömningen av de grunder som har åberopats vid tribunalen av sökanden i det andra förenade målet, när denna bedömning går honom emot (dom av den 11 juli 2013 i mål C-444/11 P, Team Relocations m.fl. mot kommissionen, punkt 34).

- 149 Vad gäller klagandebolagens argument riktade mot punkterna 215 och 236 i den överklagade domen, vilar dessa på det antagande som angetts i punkt 214 i nämnda dom och som innebär att kommissionens befogenhet enligt artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 att ålägga böter med solidariskt betalningsansvar för flera juridiska personer som ingår i ett enda företag innefattar den exklusiva befogenheten att fastställa de andelar av bötesbeloppet som de solidariskt förpliktade medgäldenärerna ska betala i det interna förhållandet, efter det att kommissionen har utverkat full betalning av böterna.
- 150 Tribunalen har genom att utgå från detta antagande gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning.
- 151 Kommissionens befogenhet att ålägga böter är nämligen begränsad till att fastställa det bötesbelopp som de juridiska personer som ingår i ett enda företag har solidariskt betalningsansvar för gentemot kommissionen, det vill säga det externa förhållandet vid solidariskt ansvar, men den utsträcker sig inte till att fastställa de andelar av detta belopp som de solidariskt förpliktade medgäldenärerna ska svara för i sitt interna förhållande vid solidariskt ansvar (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 58).
- 152 Det ankommer däremot, om det inte finns en överenskommelse avseende andelarna mellan de solidariskt förpliktade medgäldenärerna, på de nationella domstolarna att med iakttagande av unionsrätten och med tillämpning av nationell rätt, fastställa dessa andelar (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 62).
- 153 Härav följer att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning när den i punkt 215 i den överklagade domen slog fast att om inget anges i kommissionens beslut att ålägga flera bolag böter med solidariskt betalningsansvar att vissa bolag hade ett större ansvar än andra för nämnda företags deltagande i den konkurrensbegränsande samverkan under en viss period, ska det antas att de har samma ansvar och att de följaktligen ska svara för lika andelar av de belopp för vilka de är solidariskt betalningsskyldiga (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 69).
- 154 Härav följer även att tribunalen inte kunde lägga en sådan presumptionsregel om betalningsansvar uppdelat i lika delar till grund för att i punkterna 216 och 236 i den överklagade domen slå fast att de bötfällda bolagen otvetydigt kunde få kännedom om de möjliga ekonomiska följderna av de böter som skulle betalas solidariskt och att kommissionen inte hade delegerat sin befogenhet att ålägga böter till en nationell domstol eller en skiljenämnd.
- 155 Domstolen erinrar emellertid om att om en dom från tribunalen innehåller domskäl som strider mot unionsrätten, men domslutet visar sig vara riktigt enligt andra rättsliga grunder, innebär inte detta att domen ska upphävas, och domskälen ska då ersättas (se, för ett liknande resonemang, bland annat dom av den 9 september 2008 i de förenade målen C-120/06 P och C-121/06 P, FIAMM m.fl. mot rådet och kommissionen, REG 2008, s. I-6513, punkt 187 och där angiven rättspraxis).
- 156 Av det anförda följer att det är uppenbart att tribunalen i punkterna 216 och 236 i den överklagade domen gjorde en riktig bedömning när den underkände argumenten avseende åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen och om rättstridig delegering av kommissionens befogenheter.
- 157 Kommissionen har nämligen inte befogenhet att fastställa den interna fördelningen av böter som ålagts med solidariskt betalningsansvar, varför det inte kan krävas att varje bolag av beslutet att ålägga böter som ska betalas solidariskt tillsammans med ett eller flera bolag kan utläsa vilken andel som ankommer på bolaget i förhållande till de övriga solidariskt förpliktade medgäldenärerna, efter det att kommissionen har utverkat betalning (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen,

punkt 66). Denna andel ska, i avsaknad av avtal, fastställas av nationell domstol. Följaktligen utgör den omständigheten att kommissionen i sitt beslut att ålägga böter med solidariskt betalningsansvar inte fastställt dessa andelar inte i sig ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen.

- 158 Det är den nationella domstolen eller en skiljenämnd som har befogenhet att bestämma den interna fördelningen av de böter som ska erläggas solidariskt och inte kommissionen. Kommissionen kan därför inte på något sätt klandras för att den rättstridigt har delegerat en sådan befogenhet genom att inte i det omtvistade beslutet ha fastställt de andelar som de solidariskt förpliktade medgäldenärerna ska svara för, vad gäller det interna förhållandet dem emellan.
- 159 Det framgår av dessa överväganden att det under alla omständigheter är uppenbart att de åberopade grunderna ska underkännas. Av de rättsliga skäl som angetts i punkterna 157 och 158 i förevarande dom, som ska ersätta de skäl som angetts av tribunalen i punkterna 216 och 236 i den överklagade domen, ska överklagandena ogillas i detta avseende.
- 160 För det andra ska även argumentet avseende åsidosättande av motiveringsskyldigheten från tribunalens sida, underkännas. Tribunalen kan nämligen inte klandras för att den ersatt motiveringen i det omtvistade beslutet med sin egen. Tribunalen var nämligen helt i sin rätt att vid sin kontroll av beslutets lagenlighet underkänna de aktuella grunderna med stöd av sådana skäl som presumptionsregeln om ansvar uppdelat i lika delar, även om detta skäl i sak har visat sig vara felaktigt i rättsligt hänseende.
- 161 Av vad ovan anförts framgår att den andra och den tredje grunden som gjorts gällande av Areva samt den tredje delen av den andra grunden och den fjärde grunden som gjorts gällande av bolagen i Alstomkoncernen ska godtas, i det att de innebär att kommissionen och tribunalen kritiseras för att ha infört ett faktiskt solidariskt betalningsansvar mellan Areva och Alstom och således åsidosatt reglerna om solidariskt betalningsansvar för böter, vilka följer av rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff och sanktioner ska vara individuella.

3. Den tredje grunden som åberopats av Areva: Åsidosättande av proportionalitetsprincipen och principen om likabehandling vid fastställandet av de böter som bolaget ålagts

i) Parternas argument

- 162 Areva har hävdatt att tribunalen vid utövandet av sin obegränsade behörighet borde ha gjort en bedömning av huruvida det bötesbelopp som Areva ålades solidariskt betalningsansvar för stod i proportion till hur allvarlig överträdelsen var och hur länge den pågått och huruvida det var förenligt med principen om likabehandling. I enlighet med dessa principer borde tribunalen ha satt ned det maximala bötesbelopp för vilket Areva hölls solidariskt ansvarigt.
- 163 Åsidosättandet av proportionalitetsprincipen följer av att Areva för en överträdelse som varade i fyra månader ålades att solidariskt betala ett belopp som motsvarar nästan hälften av det som Alstom ska betala solidariskt för en överträdelse som varade i tolv år eller som är nästan dubbelt så stort som det som Alstom ska betala ensamt för sitt direkta deltagande i kartellen under en period av fyra år.
- 164 Tribunalen har även åsidosatt principen om likabehandling, eftersom den bekräftade det omtvistade beslutet, genom vilket Areva ålades mycket strängare sanktioner än Alstom, trots att Alstom var ett av de bolag som grundade kartellen, Alstom deltog i kartellen 47 gånger så lång tid som Areva och Alstoms omsättning var större än Arevas.

165 Kommissionen har hävdat att denna grund inte kan tas upp till sakprövning bland annat eftersom Areva inte gjorde den gällande i första instans och den inte heller avser tvingande rätt, vilken tribunalen hade varit skyldig att beakta ex officio. Kommissionen har, vad gäller sakfrågan, gjort gällande att fastsällandet av de böter som Areva ålagts inte kan kritiseras, bland annat därför att de beräknats i enlighet med riktlinjerna.

ii) Domstolens bedömning

166 I förevarande fall måste det dock inledningsvis, såsom generaladvokaten har angett i punkt 189 i sitt förslag till avgörande, och vad gäller huruvida den aktuella grunden kan tas upp till sakprövning, konstateras att bolagen i Arevakoncernen i deras ansökan till tribunalen inte åberopade någon grund som avsåg åsidosättande av principerna om proportionalitet och likabehandling och varigenom de gjorde gällande att de böter som Areva ålagts med åsidosättandet av dessa principer var rättsstridiga. Bolagen i Arevakoncernen gjorde i deras ansökan visserligen gällande att principerna om likabehandling och proportionalitet hade åsidosatts. Dessa invändningar avsåg emellertid en helt annan fråga, nämligen den omständigheten att bolagen Alstom och Areva T&D SA hade ålagts solidariskt ansvar.

167 Det är således fråga om en ny grund, vilken enligt den rättspraxis som det erinrats om i punkt 113 i förevarande dom, inte kan tas upp till sakprövning i ett mål om överklagande vid domstolen.

168 Såsom generaladvokaten har angett i punkt 191 i sitt förslag till avgörande utgör Areva T&D SA:s återgång till Alstom, även om den inträffade under perioden mellan det att talan väcktes i första instans och överklagandet, inte en ny omständighet som kan motivera att grunden tas upp till sakprövning, eftersom grunden inte bygger på denna omständighet.

169 Den fjärde grunden som åberopats av Areva kan emellertid tas upp till sakprövning. Areva har nämligen med denna grund kritiserat tribunalen för att den inom ramen för sin obegränsade behörighet inte prövat huruvida de böter för vilka bolaget ålagts solidariskt betalningsansvar tillsammans med bland annat Areva T&D SA var rättsstridiga, på grund av ett påstått åsidosättande av proportionalitetsprincipen och principen om likabehandling, eller att den härvidlag gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning.

170 En grund som bygger på den överklagade domen kan nämligen, såsom anges i punkt 118 i förevarande dom, åberopas i ett mål om överklagande.

171 Tribunalen har, förutom den lagenlighetskontroll som föreskrivs i EUF-fördraget, enligt artikel 31 i förordning nr 1/2003 även en obegränsad behörighet, i enlighet med artikel 261 FEUF och kan ersätta kommissionens bedömning med sin egen, och följaktligen, undanröja, sätta ned eller höja de böter eller viten som ålagts (se, bland annat, domen i de ovannämnda förenade målen Siemens m.fl. mot kommissionen, punkt 334, och av den 19 december 2013 i mål C-586/12 P, Koninklijke Wegenbouw Stevin mot kommissionen, punkt 32 och där angiven rättspraxis).

172 Domstolen har emellertid betonat att utövandet av den obegränsade behörigheten inte är detsamma som en prövning ex officio och påpekat att förfarandet vid unionsdomstolarna är kontradiktoriskt. Förutom grunder som omfattas av tvingande rätt och som domstolarna är skyldiga att behandla ex officio ankommer det på sökanden att åberopa grunder som riktar sig mot det angripna beslutet och att förete bevisning till stöd för sina grunder (domen i de ovannämnda målen Siemens m.fl. mot kommissionen, punkt 335).

173 Domstolen har vidare angett att detta processuella krav inte strider mot regeln att det, vid överträdelser av konkurrensreglerna, ankommer på kommissionen att bevisa den överträdelse som den har konstaterat och förete den bevisning som krävs för att på ett tillfredsställande sätt styrka förekomsten

av de faktiska omständigheter som utgör en överträdelse. Det som nämligen krävs av sökanden i en talan vid domstol är att identifiera de ifrågasatta omständigheterna i det angripna beslutet, åberopa grunder och förete bevisning, som kan bestå i starka indicier på att det finns fog för anmärkningarna (domen i de ovannämnda målen Siemens m.fl. mot kommissionen, punkt 336).

- 174 Emellertid har tribunalen inte åsidosatt dessa principer när den i punkterna 318–323 i den överklagade domen utövade sin obegränsade behörighet.
- 175 I dessa punkter reducerade tribunalen höjningen av de böter för vilka Alstom och Areva hade ålagts solidariskt betalningsansvar till 35 procent respektive 20 procent. Tribunalen hade nämligen dessförinnan i punkt 317 i den överklagade domen slagit fast att det fanns fog för sökandenas grunder avseende proportionalitetsprincipen och principen om likabehandling, eftersom kommissionen hade höjt böternas grundbelopp för Alstom och bolagen i Arevakoncernen med 50 procent på grund av den försvårande omständighet som avsåg en ledande roll i överträdelsen, vilket var samma höjning som den som Siemens ålades.
- 176 Under dessa precisa omständigheter behövde tribunalen inte, vid utövandet av sin obegränsade behörighet, ex officio pröva andra anmärkningar som eventuellt kunde ha gjorts mot de böter som ålagts Areva i förhållande till proportionalitetsprincipen och principen om likabehandling, såsom de som Areva framfört i sitt överklagande.
- 177 Enligt fast rättspraxis ankommer det inte på domstolen, när den prövar rättsfrågor i ett mål om överklagande, att ändra den bedömning som tribunalen med stöd av sin obegränsade behörighet har gjort av det bötesbelopp som ett företag har ålagts på grund av att det har överträtt unionsrätten. Det är endast om domstolen bedömer att böterna inte endast är olämpliga utan så överdrivet höga att de är oproportionerliga som den kan slå fast att tribunalen, genom att fastställa ett orimligt bötesbelopp, har gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning (dom av den 30 maj 2013 i mål C-70/12 P Quinn Barlo m.fl. mot kommissionen, punkt 57).
- 178 Vad gäller påståendet att det bötesbelopp som Areva ålagts, på grund av att dess medverkan i den aktuella överträdelsen endast pågått en kort tid, är olämpligt så är det belopp för vilket Areva ålagts solidariskt betalningsansvar inte så överdrivet högt att det är oproportionerligt.
- 179 Detta belopp har nämligen, i likhet med vad kommissionen har gjort gällande, beräknats med användning av den metod som anges i riktlinjerna. Den omständigheten att Arevas deltagande i kartellen var mycket kortvarigt speglas av den omständigheten att böternas utgångsbelopp inte höjdes till följd av överträdelsens varaktighet. För Alstom höjdes däremot utgångsbeloppet med 155 procent, eftersom detta bolag deltagit i kartellen i totalt 15 år och 8 månader.
- 180 Den omständigheten att Arevas deltagande i överträdelsen var kortvarigt innebär emellertid inte att allvaret i överträdelsen som lagts Areva till last var mindre. Detta återspeglas i beräkningen av böterna, särskilt fastställandet av utgångsbeloppet.
- 181 Enligt artikel 23.3 i förordning nr 1/2003 ska emellertid bötesbeloppet fastställas med hänsyn till hur allvarlig den överträdesle är som kan läggas det berörda företaget individuellt till last, liksom till hur länge den har pågått (domen i de ovannämnda förenade målen kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. och Siemens Transmission & Distribution m.fl. mot kommissionen, punkt 52).
- 182 Överklagandet kan under dessa omständigheter inte vinna bifall såvitt avser den fjärde grunden som åberopats av Areva.

4. Den femte grunden som åberopats av Alstom: Åsidosättande av rätten till ett effektivt rättsmedel

i) Parternas argument

- 183 Bolagen i Alstomkoncernen har som femte grund gjort gällande att tribunalen, i punkterna 223–230 i den överklagade domen, missuppfattade omfattningen av Alstoms första grund som avsåg åsidosättande av rätten till ett effektivt rättsmedel och domstolsskydd och därför inte prövade den grunden.
- 184 Tribunalen inriktade sig i dessa punkter på kravet på domstolsprövning, särskilt den omständigheten att Alstom och Areva T&D SA hade åtnjutit rätten att underställa beslutet domstolsprövning genom tillgången till effektiva rättsmedel, trots att den första grund som åberopats av Areva vid tribunalen avsåg friheten att välja att väcka talan, vilken hade begränsats genom att Alstom och Areva T&D SA hade ålagts ett solidariskt ansvar.
- 185 Kommissionen har gjort gällande att tribunalen i punkterna 223–230 i den överklagade domen gav ett tillräckligt svar på den argumentation som bolagen i Alstomkoncernen framfört i första instans.

ii) Domstolens bedömning

- 186 Det framgår, i motsats till vad bolagen i Alstomkoncernen har gjort gällande, av punkterna 223–230 i den överklagade domen att tribunalen gav ett tillräckligt svar på den grund som Alstom hade åberopat och som avsåg åsidosättande av rätten till ett effektivt rättsmedel och att den härvidlag inte på något sätt missuppfattade omfattningen av dess argument.
- 187 Efter att ha erinrat om relevant praxis slog tribunalen i punkterna 224–227 i domen helt riktigt fast att den omständigheten att kommissionen hade ålagt Alstom och Areva T&D SA ett solidariskt ansvar inte kränkte rätten för vart och ett av dessa bolag att i egenskap av mottagare av det omtvistade beslutet underställa detsamma en domstolsprövning genom den tillgång till effektivt rättsmedel som garanteras i unionsrätten.
- 188 Bolagen i Alstomkoncernen har hävdat att tribunalen inte prövade restriktionerna i friheten att välja att väcka talan, vilket följer av att Alstom och Areva T&D SA ålades böter med solidariskt betalningsansvar. Om Areva T&D SA väckte talan skulle Alstom ha varit tvunget att också väcka talan för att undvika att behöva betala hela det ålagda bötesbeloppet. Om Areva T&D SA däremot inte väckte talan skulle detta bolag ha behövt betala böterna och en talan från Alstom skulle inte längre påverka det totala bötesbeloppet.
- 189 Dessa begränsningar utgör endast en oundviklig följd av att Alstom och Areva T&D SA ålagts böter med solidariskt betalningsansvar. En sådan följd kan visserligen påverka vilken strategi som de solidariskt förpliktade medgäldenärerna ska följa, men medför inte som sådan att rätten till effektivt rättsmedel åsidosätts. Var och en av medgäldenärerna behåller nämligen rätten och möjligheten att väcka talan, vilket såväl Alstom som Areva T&D SA gjort och som tribunalen konstaterat i punkt 228 i den överklagade domen.
- 190 Härav följer att den femte grunden som åberopats av bolagen i Alstomkoncernen ska underkännas.
- 191 Det framgår av prövningen av samtliga grunder som åberopats av klagandebolagen att den andra och den tredje grunden som gjorts gällande av Areva samt den tredje delen av den andra grunden och den fjärde grunden som gjorts gällande av bolagen i Alstomkoncernen ska godtas, i det att de kritiserat kommissionen för att ha infört ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Areva och Alstom och således åsidosatt reglerna om solidariskt betalningsansvar för böter, vilka följer av rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff och sanktioner ska vara individuella. Grunderna i övrigt kan inte godtas.

- 192 Härav följer för det första att punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den överklagade domen ska upphävas.
- 193 Vidare är ärendet färdigt för avgörande, i den mening som avses i artikel 61 första stycket i stadgan för Europeiska unionens domstol. Domstolen ska därför slutligt avgöra ärendet.
- 194 Det solidariska betalningsansvaret som fastställs i artikel 2 c i det omtvistade beslutet är identiskt med vad som tribunalen, efter att ha utövat sin obegränsade behörighet och satt ned bötesbeloppen, slagit fast i punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den överklagade domen.
- 195 Eftersom klagandebolagen i första instans yrkade att artikel 2 c i det omtvistade beslutet skulle ogiltigförklaras ska följaktligen denna bestämmelse ogiltigförklaras av samma skäl som punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den överklagade domen upphävs, vilka angetts i punkterna 129–142 i förevarande dom.
- 196 Slutligen finner domstolen med stöd av den obegränsade behörighet som tillkommer den enligt artikel 31 i förordning nr 1/2003 och i enlighet med artikel 261 FEUF att en korrekt tillämpning av reglerna om solidariskt betalningsansvar är att fastställa bötesbeloppen enligt en metod som, i motsats till den som tillämpades av kommissionen och tribunalen, innebär att reglerna om solidariskt betalningsansvar för böter vilka följer av rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff och sanktioner ska vara individuella, respekteras.
- 197 Härav följer att mot bakgrund av vad som angetts i punkt 138 i förevarande dom och de nya namnen på vissa av de aktuella bolagen, vilka angetts i punkt 14 i förevarande dom, ska Alstom åläggas böter med ett belopp på 27 795 000 euro, solidariskt med Alstom Grid SAS, och Areva, T&D Holding och Alstom Grid AG åläggas böter med ett belopp på 20 400 000 euro solidariskt med Alstom Grid SAS.

VI – Rättegångskostnader

- 198 Enligt artikel 184.2 i rättegångsreglerna ska domstolen besluta om rättegångskostnaderna när överklagandet bifalls och domstolen avgör målet slutligt.
- 199 Enligt artikel 138.1 i rättegångsreglerna, som enligt artikel 184.1 ska tillämpas i mål om överklagande, ska tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna om detta har yrkats.
- 200 Enligt artikel 138.3 i rättegångsreglerna ska vardera parten bära sina rättegångskostnader, om parterna ömsom tappar målet på en eller flera punkter. Enligt samma bestämmelse får domstolen emellertid besluta att en part ska ersätta en del av den andra partens rättegångskostnader, om det framstår som skäligt med hänsyn till omständigheterna i målet.
- 201 Eftersom Areva och bolagen i Alstomkoncernen delvis vunnit bifall till sina överklaganden ska kommissionen förpliktas att bära sina rättegångskostnader i första instans samt i målen om överklagande samt ersätta en femtedel av rättegångskostnaderna för Areva och bolagen i Alstomkoncernen i första instans och i målen om överklagande. Areva och bolagen i Alstomkoncernen ska bära fyra femtedelar av sina rättegångskostnader i första instans och i målen om överklagande.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (fjärde avdelningen) följande:

- 1) **Punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den dom som meddelades av Europeiska unionens tribunal den 3 mars 2011 i de förenade målen T-117/07 och T-121/07, Areva m.fl. mot kommissionen, upphävs.**

- 2) Artikel 2 c i kommissionens beslut K(2006) 6762 slutlig av den 24 januari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet (ärende COMP/F/38.899 – Gasisolerade ställverk) ogiltigförklaras.
- 3) För de överträdelser som har konstaterats i artikel 1 b–f i beslut K(2006) 6762 slutlig ska Alstom SA åläggas böter på 27 795 000 euro, solidariskt med Alstom Grid SAS, och Areva SA, T & D Holding SA och Alstom Grid AG åläggas böter på 20 400 000 euro, solidariskt med Alstom Grid SAS.
- 4) Överklagandena ogillas i övrigt.
- 5) Europeiska kommissionen ska bära sina rättegångskostnader i första instans och i målen om överklagande samt ersätta en femtedel av rättegångskostnaderna för Areva SA, Alstom SA, T&D Holding SA, Alstom Grid SAS och Alstom Grid AG i första instans och i målen om överklagande.
- 6) Areva SA, Alstom SA, T&D Holding SA, Alstom Grid SAS och Alstom Grid AG ska bära fyra femtedelar av sina rättegångskostnader i första instans och i målen om överklagande.

Underskrifter